

KLAIPĖDOS UNIVERSITETO
SOCIALINIŲ IR HUMANITARINIŲ MOKSLŲ FAKULTETO
BALTŲ FILOLOGIJOS KATEDRA

KLAIPĖDOS LĒLIŲ TEATRO EDUKACINĖ VEIKLA
Educational Activities Performed by the Klaipėda Puppet Theatre

Baigiamasis Teatrologijos magistro darbas

Studentas

Evelina Mikutienė

Darbo vadovas

Prof. dr. Roma Bončkutė

Klaipėda, 2021

SANTRAUKA

Mikutienė, E. Klaipėdos lėlių teatro vykdomos edukacijos vaikams. Teatrolgijos magistro baigiamasis darbas. Darbo vadovė prof. dr. R. Bončkutė, Klaipėdos universitetas: Klaipėda 2021-05-24.

Raktažodžiai: vaikas, lėlių teatras, edukacija.

Temos aktualumas: apie Klaipėdos lėlių teatrą rašytas ne vienas baigiamasis darbas Klaipėdos universitete, tačiau nėra tyrinėjimų apie spektaklius ir vykdomas edukacines veiklas, ypač atliktas karantino laikotarpiu.

Tikslas – atskleisti Klaipėdos lėlių teatro ir edukacijos sąsajas.

Tyrimo uždaviniai:

1. Aptarti lėlių teatro svarbą vaikų ugdymui (nuo 3 mėnesių amžiaus): teorinis aspektas.
2. Atskleisti Klaipėdos lėlių teatro raidą ir specifiką, iliustruojant teiginius ir spektaklius.
3. Aprašyti Klaipėdos lėlių teatro edukacinės veiklos bruožus ir formas.
4. Ištirti Klaipėdos lėlių teatro veiklą karantino metu.

Metodai: darbui pasitelkiami analizės ir sintezės, stebėjimo (vaikų (suderinus su tėvais), vaizdo įrašų ir spektaklių), lyginamasis, interviu ir jo analizės metodai.

Rezultatai ir išvados: tyrimo uždaviniai įvykdyti. Aptarti keturi spektakliai, trys edukacijos ir dvi parodos vaikams pagal teorinės magistrinio darbo dalies aspektus. Klaipėdos lėlių teatras profesionaliai edukuoja vaikus, kūrybingai ir įvairiapusiškai lavina vaikų intelektą, fizinius gebėjimus ir dvasinį pasaulio pajautimą. Stiprina šeimų tarpusavio ryšius, moko ir suteikia galimybę kokybiškai leisti laiką kartu.

SUMMARY

Mikutiene, E. Educations for Childrens by Klaipėda Puppet theatre. Master's degree final work of Theatrology studies. Supervisor prof. doc. R. Bončkute, Klaipeda University: Klaipeda 2021-05-24.

Keywords: child, puppet theater, education.

Relevance of the topic: so many works have been written about Klaipeda Puppet Theater at Klaipeda University, but there is no research on performances and educational activities. That is why this topic is new and relevant. No one have written about performances and educational activities in quarantine.

Work objective is to reveal the links between Klaipeda Puppet Theater and education.

Research tasks:

1. To discuss the importance of puppet theater for the education of children (from the age of three months): a theoretical aspect.
2. To reveal the development and specifics of Klaipeda Puppet Theater, illustrating statements and performances.
3. To describe the trait and forms of Klaipeda Puppet Theater educational activities.
4. To investigate the activities of Klaipeda Puppet Theater during quarantine.

Methods: the work uses methods of analysis and synthesis, observation (children's (in agreement with parents) videos and performances), comparative, interview and its analysis methods.

Results and conclusions: research tasks completed. For performances, tree educations and two exhibitions for children's are analyzed and according to the aspects of the theoretical part of the master's thesis. Klaipeda Puppet Theater professionally educates children, creatively and versatile develops children's intellect, physical abilities and spiritual sense of the world. Strengthens family ties, teaches and provides an opportunity to spend quality time together.

TURINYS

SANTRAUKA	2
SUMMARY	3
ĮVADAS	5
I. LĒLIŲ TEATRO SVARBA VAIKŲ UGDYMU	10
1.1. Kūrybiškumo reikšmė ugdymo procese.....	12
1.2. Teatro lėlė kaip įrankis.....	14
1.3. Lėlių terapija	16
1.4. Muzikos nauda intelektui ir emociniam ugdymui	18
1.5. Kalbos suaktyvinimo ir įsisavinimo būdai.....	18
1.6. Darbas ir smulkiosios motorikos lavinimas.....	20
1.7. Pradinio ugdymo programos ypatumai teatro kontekste	21
II. KLAIPĖDOS LĒLIŲ TEATRAS VAIKAMS	23
2.1. „Sapnų pasakėlė – diena/naktis“	25
2.2. Spektaklis „Vienas du – kur tu?“	27
2.3. Nepaprasta Edvardo Tiuleino kelionė.....	30
2.4. Visi žaidėme „Namus“	33
2.5. „Lėlių teatro magija“	35
2.6. Teatrinė edukacija „Iliuzija lėlių teatre“	36
2.7. Spektaklis-ekskursija	37
2.8. Interaktyvi paroda „Mažieji pasauliai“	38
2.9. Klaipėdos lėlių teatro Karakumų asilėlio mokykla.....	41
3. Klaipėdos lėlių teatras karantino metu	43
IŠVADOS.....	46
LITERATŪROS SĄRAŠAS IR ŠALTINIAI	49
PRIEDAI	53
1 priedas. Evelinos Mikutienės pokalbis su Klaipėdos lėlių teatro meno vadove Gintare Radvilavičiūte	54
2 priedas. Evelinos Mikutienės pokalbis su Klaipėdos lėlių teatro vadove Aušra Juknevičiene ..	57

IVADAS

2007 m. debiutavo „iPhone“, o 2008 m. pasirodė pirmasis „Android“ telefonas – „T-Mobile G1“. Išmaniųjų telefonų, kompiuterių visuotinis vartojimas vaikus tarsi stumia iš realaus pasaulio ir traukia į virtualųjį. Kompiuteriniai žaidimai pažeidė tradicinį ir natūralų vaikų socializacijos procesą, modifikavo jų elgseną ir realybės suvokimą. Šiuolaikiniai tėvai bei pedagogai susiduria su iššūkiu, kaip visuotinio informacinių technologijų įsisavinimo laikotarpiu paskatinti vaikus judėti, žaisti stalo ir judriuosius žaidimus, užsiimti rankdarbiais, žodžių, plėsti vaikų saviraišką, kūrybiškumą, stiprinti tarpusavio bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžius. Kol kas stebime, jog natūralūs vaikų augimo ir pasaulio, realybės pažinimo procesai dėl visuotinio susidomėjimo technologijomis yra sustoję, neišplėtoti. Tradicinė mimetinė pasaulio pažinimo veikla per kontaktinius žaidimus, bendravimą reikalauja daugiau pastangų negu vaikams priimtinesnis, be jokių valios pastangų atliekamas mygtuko paspaudimas.

Šis darbas rašomas, siekiant prisidėti prie sutrikusios natūralios vaikų socializacijos problemų tyrimo. Šiame tiriamajame darbe daugiausiai dėmesio bus skiriama lėlių teatrui, Klaipėdos lėlių teatro edukaciniams užsiėmimams, į kuriuos įtraukiami ne tik vaikai, bet paprastai ir tėvai, o kartais ir seneliai.

Šeimų suartėjimas, kartų bendravimas, galimybė mokytis per patyrimą ir patyriminį pažinimą – šiandieninio teatro funkcija, kurią įvardija lėlių teatro kūrėjai, pastebėdami, jog susikūrimo pradžioje nebuvo aktualu veiklą kreipti edukacijos link. Šiandien teatras atlieka didelį vaidmenį ugdant jaunimo ir vaikų meninio pasaulio suvokimą, teatro dėka žmonės turiningai ir kultūringai praleidžia laisvalaikį. Jis moko tolerancijos, tikėjimo, kantrybės, bendravimo, bendruomeniškumo. Kaip jau minėta, neretai į spektaklius vaikus atveda ne tik abu tėvai, bet dar ir seneliai, taigi teatras skatina suaugusiųjų ir vaikų bendravimą. Asmenybės ugdymas – tai sudėtingas daugiaaspektinis procesas, apimantis veiklą, bendravimą, bendradarbiavimą, santykius. Teatro veiklai valstybė turėtų skirti daugiau dėmesio, nes čia formuojamas estetinis požiūris į meną, ypač didelis dėmesys turėtų būti skiriamas vaikų teatro menui.

Meninio ugdymo veiklos paskirtis – visapusiškos, harmoningos, holistinės vaiko asmenybės ugdymas, vadovaujantis daile, drama ir muzika, nes šios veiklos sritys yra labiausiai priimtinos ir prieinamos ikimokykliniame amžiuje. Be to, šis amžius suteikia didžiausias galimybes ir yra optimalus atskleisti bei puoselėti įvairiapuses vaiko kūrybines galias ir gebėjimus. Šiandien lėlių teatras vis paklausesnė pramoga – tėvai ir seneliai negaili lėšų atžalų smalsumui sužadinti, juolab, kad lėlių teatro repertuaras vis atnaujinamas, spektakliuose pasitelkiama nemažai inovatyvių priemonių. Tačiau teatro kritikų dėmesio lėlių teatras sulaukia ne itin dažnai, todėl ši magistrinio darbo tema yra aktuali – informacijos apstu, teatro plėtojama veikla gausi, bet ji nėra plačiai

išanalizuota ir aprašyta. Kai patirtimi nesikeičiama „atsiranda akivaizdžios problemos teatrų ir muziejų ruošiamose edukacinėse programose: jos stokoja siūlomų užsiėmimų įvairovės ir meninės vertės akcentavimo, platesnio bendradarbiavimo su auditorija praktikos ir kt.“¹

Edukacija – tikslas, kurio link eina tėvai, supažindindami savo vaikus su pasauliu. Internetiniame lietuvių žodyne pateikiama žodžio „edukacija“ reikšmė – (lot. *educatio*) – auklėjimas, lavinimas, švietimas². Trys žodžiai, kuriuose tiek daug telpa, o Klaipėdos teatras visas šias sritis užpildo plačia veikimo galimybe, neapsiriboja vien tik spektakliais.

Daugybė mokyklėlių, veiklos centrų kuriasi ir kviečia net kūdikius užsiimti nauja veikla, o lėlių teatras tampa vis atviresnis, edukacinis atspalvis pastebimas beveik visuose spektakliuose, naujose veiklose. Tačiau atsiranda ir problemų, pavyzdžiui, kaip lėlių teatro nepaversti suaugusiųjų parodija ar peraugusių vaikų žaidimo aikšte? Juk lėlių teatre svarbiausia yra lėlė, o ne aktorius. Tačiau prakalbinti lėlę taip, kad tuo patiktų kiti, nėra taip paprasta. Kaip pastebi Vitalijus Mazūras „puikus aktorius yra nepastebimas lėlių teatro spektaklyje, nes jis geba dėmesį prikaustyti savo instrumentu, moka patraukti meistriškumu“³.

Teatrologė Audronė Girdzijauskaitė apie Vitalijų Mazūrą rašo, kad jis „atėjo į lėlių teatrą septintojo dešimtmečio viduryje, kai scenoje jau buvo neįmanoma žiūrėti į natūralistinės estetikos dekoracijas, žmogų imituojančias lėles, į tradicinę butaforiją, dažų ir dulkių mišinio spalvas, į patrintus lėlių veidus iš papjė mašė.“⁴ Iškilus teatro atsinaujinimo būtinybei, ne vienas aktorius išsigando ir pakeitė teatrą, nes iš naujo mokytis lėlės valdymo, gyvybės jai suteikimo, retas norėjo, juk tai procesas sudėtingas, reikalaujantis kantrybės ir ilgų pasiruošimo valandų. Tačiau neabejotinai, kuo sudėtingiau, tuo įdomiau žiūrovui. Tad darbe nemažai dėmesio skirta moderniam vietos Klaipėdos lėlių teatrui, kuriame lėles tarsi gyvos kalbina mažuosius žiūrovus.

Klaipėdos lėlių teatras šiandien – vienas iš ryškiausių miesto kultūros židinių. Profesionalaus lėlių teatro veiklą pradėjęs prieš daugiau nei dvidešimtmetį, šiandien turi išsikėlęs kilnią misiją, tikslus, kūrybos kryptis. Ypač verti dėmesio teatro vykdomi projektai, edukacijos. Žvelgiant į edukacijos sąvoką plačiąja prasme, galima išskirti tris meno edukacijos sampratas: 1) formalus švietimo, bendrojo (pradinio, pagrindinio ir vidurinio) ugdymo programos dalis,⁵; 2) formalųjį švietimą papildanti neformaliojo ugdymo dalis⁶ (pvz., meno mokyklose vykdomas ugdymas, taip pat šiai sampratai priskiriami dailės, muzikos arba dramos būreliai mokyklose, kultūros centruose ir kt.);

¹ Klimavičiūtė-Minkštienė; Stoškutė 2015, 357.

² Terminų žodynas.

³ Lietuvos teatro sąjunga 2017.

⁴ Girdzijauskaitė 1999, 193.

⁵ Vidurinio ugdymo bendrosios programos: meninis ugdymas, 2011, vasario 21 d., Nr. V-269. Prieiga per internetą: https://www.smm.lt/uploads/documents/svietimas/ugdymo-programos/7_Meninis_ugdymas.pdf [žr. 2020 11 20].

⁶ Pradinio ir pagrindinio formalųjį švietimą papildančio ugdymo programa. Rekomendacijos dėl meninio formalųjį švietimą papildančio ugdymo programų rengimo ir įgyvendinimo, 2015, sausio 27 d., Nr. V-48. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/web/lt/smm-svietimas/svietimas-neformalusis> [žr. 2020 04 20].

3) meno edukacinės programos, dažniausiai organizuojamos meno ir kultūros įstaigose (muziejuose, galerijose, teatruose, viešosiose bibliotekose ir kt.).

Klaipėdos lėlių teatras vienas iš pirmųjų uostamiestyje pradėjo rengti profesionalias edukacines programas vaikams. Šiuo metu edukacinė veikla teatre yra viena svarbiausių, itin išplėtotą, pritaikyta skirtingo amžiaus auditorijai. Nuo 2008 metų teatre veikia „Karakumų Asilėlio“ mokyklėlė (pamokėlių vadovės: Aušra Juknevičienė, Monika Mikalaukaitė-Baužienė, Jolita Seniūnaitė-Lajauskienė, aktoriai: Vytautas Kairys, Aušra Bakanaitė) skirta ikimokyklinio amžiaus vaikams. Mokyklėlėje pristatomi spektakliai grupėms su pažintine ekskursija po teatrą, vaikai įtraukiami į kūrybinę edukacinę programą „Lėlių teatro magija“, supažindinančia su lėlių teatro istorija. Taip pat teatre organizuojamos lėlių gamybos dirbtuvės, seminarai lėlių teatro praktikams ir pedagogams, o vasarą vaikai atostogauja kūrybinėse stovyklose.

Klaipėdos lėlių teatro organizuojamos profesionalios edukacinės programos vaikams 2017 m. Klaipėdoje buvo pripažintos „Metų edukaciniu projektu“. Šiuo metu teatre vykdomos trys edukacinės programos vaikams ir ne tik jiems. „Karakumų asilėlio“ mokykla – skirta vaikams nuo 1 m. iki 7 m. Nuo 2008 m. mažiausius savo žiūrovus nuo 1 iki 7 metų kartu su tėveliais Klaipėdos lėlių teatras kasmet kviečia į, jau minėtą, „Karakumų asilėlio“ mokyklėlę. Mokyklėlės užsiėmimai – tai ypatingas laikas, kurį šeima praleidžia drauge, išskirtinį dėmesį skirdama kūrybiniam vaiko ugdymui. Profesionalūs lėlių teatro kūrėjai mokyklėlėje supažindina su lėle, lėlių teatru ir neišmatuojamomis jo galimybėmis. Naudodami paprastas lėlių teatro priemones vaikučiai geriau pažįsta save, ugdo bendravimo grupėje įgūdžius. „Karakumų Asilėlio“ mokyklėlėje vaikai, o kartu ir suaugusieji, atranda ir pažįsta lėlę ne kaip žaislą, o kaip gyvą būtybę, su kuria galima bendrauti ir pasidalinti rūpesčiais, žaidimas su ja padeda atskleisti talentus, skatina mokytis ir siekti gėrio.

Antroji Klaipėdos lėlių teatro programa „Spektaklis-ekskursija“ yra organizuojama įvairaus amžiaus vaikų grupėms. Spektaklio ekskursijos metu ne tik parodomas spektaklis, bet jo žiūrovai gauna galimybę patekti į teatro užkulius, pabendrauti su spektaklio kūrėjais, apžiūrėti, paliesti lėles, iš arti pamatyti, kaip jos kuriamos ir animuojamos. Kartu vaikai mokomi gero elgesio bei vaidinimo receptijos dalykų: supažindinami, kaip dera elgtis teatre, kaip reaguoti į spektakliuose vykstančius dalykus, drauge su kūrėjais analizuoja spektaklį, užduoda lėlininkams jiems rūpimus klausimus.

Meninė edukacinė programa „Lėlių teatro magija“ – tai interaktyvi lėlių teatro istorija vaikams nuo 5 m. iki 10 m. Jaunos Klaipėdos lėlių teatro menininkės Aušros Bakanaitės kūrybinis projektas, kurio bendraautorais tampa visi jo dalyviai. Programos metu vaikai iš paprasto popieriaus lapo patys susikuria po lėlę, sužino, kaip jai suteikti gyvybę ir sukurti spektaklį. Pagrindinis programos personažas – objektas A4 – teatrinės edukacijos dalyviams atskleidžia svarbiausius lėlių teatro istorijos bei raidos momentus, padeda atrasti lėlių teatro kūrybinius principus ir pajusti teatro magijos galią.

Lėlių teatras nuo seniausių laikų buvo žaidybinio pobūdžio. Lėlė kaip žaidimo priemonė naudojama bendravimui su vaikais. Klaipėdos lėlių teatras keičia požiūrį į lėlių teatrą, ieško naujų bendravimo su vaikais būdų, išnaudoja beribes lėlių teatro galimybes. Nes norint pasiekti įdomaus ir efektingo rezultato, reikia ieškoti ypatingų principų ir metodų, kurie atvertų vaiką ir jo galimybes kurti. Klaipėdos lėlių teatras siūlo lėlių gamybos dirbtuves, kurių metu galima pasigaminti įvairių technikų lėles, atskleisti teatrinės lėlės gyvybės paslaptis, išlaisvinti vaiko individualybę, vaizduotę, kūrybingumą.

Lėlių teatro žanro tyrėjų Lietuvoje nėra daug. Galbūt viena iš priežasčių lėmusių tokią situaciją yra ta, kad, kaip viename straipsnių apie Klaipėdos lėlių teatrą yra teigusi lėlių teatro tyrinėtoja ir viena iš Klaipėdos lėlių teatro pradininkių, Salomėja Burneikaitė, lėlių teatras visuomet buvo periferijoje, „podukros vietoje“⁷. Išties teatrologų skiriančių daugiau dėmesio lėlių teatrui yra labai mažai, žymiausi iš šiandien aktyviai rašančių: Rimas Driežis⁸, Ridas Viskauskas (straipsnių publikacijos teatro bei lėlių teatro temomis), Jūratė Grigaitienė⁹, Gitana Gugevičiūtė-Valiukienė (teatrologė, dramaturgė) ir jau minėta Salomėja Burneikaitė (teatrologė, aktorė, įvairių projektų organizatorė, lėlių terapijos specialistė, teatro pedagogė). Siekiant išplėsti lėlių teatro Lietuvoje tyrimus, šiame darbe išsikeliamas **tyrimo tikslas** – atskleisti Klaipėdos lėlių teatro ir edukacijos sąsajas.

Tyrimo uždaviniai:

5. Aptarti lėlių teatro svarbą vaikų ugdymui (nuo 3 mėnesių): teorinis aspektas.
6. Atskleisti Klaipėdos lėlių teatro raidą ir specifiką, iliustruojant teiginius ir spektaklius.
7. Aprašyti Klaipėdos lėlių teatro edukacinės veiklos bruožus ir formas.
8. Ištirti Klaipėdos lėlių teatro veiklą karantino metu.

Magistrinio darbo šaltiniai, kurie padės aptarti Klaipėdos lėlių teatro teikiamas edukacines programas bei spektaklius (interviu su Klaipėdos lėlių teatro vadove Aušra Juknevičiene bei meno vadove Gintare Radvilavičiūte). Interviu siekiama išgirsti, kaip lėlininkai mato ir supranta Lėlę, kaip instrumentą, edukuojantį, žadinantį vaiko vidinį pasaulį, kokios veiklos vykdomos teatre, kaip jų naudą ir prasmę supranta teatralai.

Darbui pasitelkiami analizės ir sintezės, stebėjimo (vaikų, vaizdo įrašų ir spektaklių), lyginamasis, interviu ir jo analizės metodai.

⁷ Čeliauskaitė 2004.

⁸ Buęs Vilniaus teatro „Lėlė“ režisierius ir dailininkas, Lietuvos teatro sąjungos Lėlininkų sekcijos pirmininkas, nuo 2007 m. vadovauja Vilniaus teatro „Lėlė“, Gyvajam lėlių muziejui, rengia ir kuruoja parodas, organizuoja edukacines programas, publikuoja teatro istorijai skirtus straipsnius, nuo 2004 m. – Lietuvos nacionalinio UNIMA centro narys.

⁹ Teatrologė, režisierė, teatro pedagogė, yra paskelbusi virš 50 straipsnių, recenzijų, interviu, diskusijų teatro ar teatrinės edukacijos temomis (vaikų ir jaunimo teatras, lėlių teatras, šiuolaikinio teatro tendencijos, socialiniai bei edukaciniai teatro aspektai, mokyklinis teatras).

Darbą sudaro įvadas, trys dalys: teorinė dalis, tyrimas, interviu (pateikiama priede). Darbas baigiamas išvadomis, literatūros sąrašu. Tiriamajoje dalyje aptariami matyti spektakliai, edukacijos ir parodos skirtos vaikams nuo 3 mėnesių. Visą darbą sudaro 58 puslapiai.

I. LĒLIŲ TEATRO SVARBA VAIKŲ UGDYMU

Pirminė žinoma žaislų vaikams funkcija ir paskirtis buvo sudominti, užimti, lavinti įvairius gebėjimus. Tik Naujaisiais amžiais, pradedant XVIII a. pripažįstamas vaikų žaidimų savitumas ir išskirtinumas, jų šokiai ir vaidinimai įtraukiami į mokymo programas¹⁰. Modernėjimas ir technikos pažanga kėlė naujus iššūkius vaikų ugdymui ir lavinimui, jų auklėjimu ėmė domėtis ir rūpintis ne tik pedagogai, bet ir menininkai, rašytojai, galų gale į vaiką keitėsi ir šeimos požiūris. Dar 1945 m. žymusis filosofas Herbertas Readas atkreipė dėmesį, jog visas ugdymas turėtų vykti taip, kaip vyksta meninė kūryba: „Kai kalbu apie ugdymą, maštau apie meninį procesą, vaiko savikūros procesą“¹¹. Šiandieninis lėlių teatras jau nebėra tik veiksmas scenoje, jo užduotis ir paskirtis yra kur kas platesnė.

Lėlių teatras – visiems žinomas ir plačiai paplitęs teatro žanras, kuriame koreliuoja vaizdai, vaizdiniai, kartais nėra ir teksto. Dar XIX a. pabaigos austrų filosofas, literatūrologas, rašytojas ir dramaturgas, menininkas, ezoterikas, antroposofijos pradininkas Rudolfas Šteineris (*Rudolf Steiner*, 1861–1925) atkreipė dėmesį, jog vaikai panašiai iki 10 metų mokosi vaizdiniais, t. y. jų sąmonė paveikiausia per vaizdinius (tiek pieštus, tiek išgyvenamus), taip pat ir per istorijas. Jis sakė, kad „vaizdžiai perteikdami tokius dalykus, apie kuriuos skaitome vadovėliuose ar žinyuose, sužadina vaikų vaizduotę, kuriančią ilgam jų širdyse išliekančius paveikslus <...>“¹². Tad lėlių teatras, kaip sinkretinis menas – viena iš geriausių visapusiško vaikų ugdymo priemonių. Lėlių teatras vaikui suprantamomis priemonėmis kuria meną. Kadangi ypač svarbu kuo anksčiau pradėti lavinti vaikų estetinį aplinkos suvokimą, lėlių teatras čia gali atlikti svarbų vaidmenį. Menas, kaip mini A. Gaižutis, atlieka kultūrinimo vaidmenį. Jis padeda žmogui ir bendruomenei (visuomenei) siekti aukštesnio dvasinio lygmens, t.y. kultūros. Menas reiškiasi kaip priemonė ir kaip savitiksliis reiškinys. Jis ir veda žmogų į kultūrą¹³. Kultūra lemia visuomenės išsivystymo lygį.

Svarbu paminėti lėlių teatro ir edukacijos sinkretiškumo elementus:

1. Estetinis pasitenkinimas regimuoju vaizdu scenoje;
2. Smulkiosios motorikos lavinimas, kuomet gaminamos lėlės ar kitos dekoracijos;
3. Muzikos meno išgyvenimas, ritminis pajautimas;
4. Vertybinių nuostatų pajautimas ir suvokimas;
5. Literatūrinės spektaklio dalies supratimas.

Į meno svarbą ugdant jaunąją visuomenę atkreipė dėmesį dar XX a. 5 – ojo dešimtmečio žymūs „menininko elgsenos“ teoretikai Viktoras Lowenfeldas¹⁴ ir minėtas Herbertas Readas. Jie

¹⁰ Gaižutis 2016, 22.

¹¹ Read 1945, 23.

¹² Šteineris 2012, 87.

¹³ Gaižutis 1998, 23.

¹⁴ Lawenfeld, Brittain 1964, 5–126.

pateikė vaikų ugdymo menų sampratą – meno metodą, kurį sėkmingai taiko šiuo metu Voldorfo pedagogikos atstovai. Anot V. Lowenfeldo, kai vaikas kuria, jis labiau pažįsta save ir savo vidinius poreikius, darosi emociškai jautresnis, tad gali suprasti ir kitą žmogų. Taip vyksta vaiko socializacija¹⁵. Valdorfo programos kūrėjas R. Šteineris akcentavo, jog mokomieji dalykai neturėtų trukti ilgiau kaip tris valandas per dieną, kitas pamokų laikas turėtų būti skirtas meniniams užsėmimams: piešimas akvarele, rankų darbai (mezgimas pirštais, vėliau virbalais, nėrimas vąšeliu), euritmija, lipdymas iš molio ir pan. Meninio ugdymo klasikas H. Readas, pasisakė už kūrybiškai naują jaunuomenės ugdymo būdą – ugdymo meno priemonėmis, kurios padėtų plėtoti visas fizines bei dvasines, intelektines vaiko galias, jo pasaulėjautą, jautrumą grožiui ir etninėms vertybėms¹⁶. Būtent Valdorfo mokyklose skiriamas didžiulis dėmesys ir meninėms veikloms pamokose. Kadangi šio darbo autorė dirba Klaipėdos Valdorfo mokykloje, dėmesys tyrime sutelkiamas į mažamečių ir pradinukų ugdymą lėlėmis. Pradinėje mokykloje yra tęsiamas ikimokykliniame ir priešmokykliniame amžiuje pradėtas vaiko fizinės, intelektinės, emocinės sričių plėtojimas bei ugdomas vaiko gebėjimas jausti save ir aplinką, bendrauti su kitais žmonėmis, ne tik šeimos nariais. Šiuo vaiko ugdymo periodu sudaromos sąlygos įgyti dorinės ir socialinės brandos pradmenis, kultūros, taip pat ir etninės, pagrindus.

Itin svarbų vaidmenį vertybinių nuostatų formavimo procese įgyja meninis, kartu ir teatrinis, ugdymas. Jo metu vaikai mokomi stebėti, išgyventi ir suvokti meno kūrinius, tenkinami ugdytinių meninio pažinimo intersai, turtinama emocinė patirtis, ugdoma jausmų raiškos kultūra, skatinamas asmenybės individualumo ir savarankiškumo atsiskleidimas. Vaikų dvasinės kultūros ugdymo sėkmę sąlygoja estetiškas meno kūrinių suvokimas. Jis lemtingas tuo, kad į estetinį suvokimą įsitraukia daug psichinių procesų, kurie daro didelį poveikį vaiko intelektui (vaizduotė, atmintis, mąstymas, emocijos, intucija).

Estetiniam suvokimui, anot Algirdo Gaižučio, būdingi bendrieji suvokimo ypatumai – jutimasis betarpiškumas, vientisumas, prasmingumas, „daikto išgyvenimas“. ¹⁷ Kadangi tuos ypatumus sąlygoja meno kūrinys – estetiškė tikrovė, taip pat suvokiančio asmens nuostata, šie ypatumai yra saviti ir nepakartojami. Estetiniu suvokimu individas siekia ir gali suprasti estetines vertybes bei tokiu būdu dvasiškai praturtinti save. Kuriant lėlių teatro spektaklius estetiškas pasitenkinimas yra būtina sąlyga, detalės sužadina fantaziją bei kūrybiškumą, nes vaizdai ir garsai, kitaip nei televizoriaus ekrane, keičiasi tolygiai, pamažu, leisdami pajusti ir patirti, išgyventi ir suvokti.

¹⁵ Lawenfeld, Brittain 1964, 5–126.

¹⁶ Read 1946, 23.

¹⁷ Gaižutis 2016, 319.

Meno kūrinio suvokimo metu, taip pat ir teatro spektaklio, remiantis L. Mazeliu¹⁸, paliečiami visi „vertikalieji“ psichikos „aukštai“: sąmonė, motorika, emocijos, intelektas, sąmonės ir dvasios gelmės¹⁹. Suvokėjas ne tik emociškai išgyvena informaciją, bet ir vaizduote, mąstymu atkuria, „mato“ erdvės ir laiko santykių, formų struktūras, gimsta gyvenimo aplinkos asociacijos. Meno kūrinyje užkoduota ne tik turinys – estetinė vertė, emocijų išgyvenimų kryptis, numanomos prasmės, idėjos, bet ir kūrinio suvokimo programa, kurią vaikai daugiausiai suvokia sąmonės lygmenyje.

1.1. Kūrybiškumo reikšmė ugdymo procese

Kūrybiškume yra svarbi darnios visuomenės vystymosi dalis. Tad jo puoselėjimas turi būti pradėtas ankstyvajame kūdikystės laikotarpyje, dar lopšelyje, dažnu atveju šeimoje. Leonas Jovaiša kūrybiškumą apibūdina kaip minčių, idėjų, sumanymų originalumą atliekant užduotis, senų idėjų kritiką ir naujų ieškojimą ir radimą²⁰. Štai *Psichologijos žodyne* pateikiama, kad kūrybiškumas – tai sugebėjimas kelti naujas idėjas, mąstyti savarankiškai, nestereotipiškai, greitai orientuotis probleminėse situacijose, lengvai rasti netipiškus sprendimus²¹. Kūrybos pagrindu laikyta gamta, kūrėjo protas, o svarbiausia meninės kūrybos prielaida – vidinė kūrėjo intencija, kūrybinis dvasios polėkis, emocijos, intelektas, aistra, ekstazė ir kt.²²

Kurį laiką buvo manoma, kad didžiausią įtaką mūsų produktyvumui ir laimėjimams turi intelektas²³. Tačiau Joy Paul Guilford dar 1950 m. Amerikos psichologų kongrese įvardino naują psichologinį veiksnių – kūrybiškumą, kuris, autorius teigimu, tiesiogiai nepriklauso nuo intelekto savybių. Aukštas intelektas dar nenulemia kūrybiškumo, o žemo ir vidutinio intelekto individas gali būti kūrybingas, ypač meno srityje²⁴. Ingeborg Becker-Textor teigia, jog kūrybiškumo ugdymo lygmuo labai priklauso nuo aplinkos, kurioje vaikas gyvena, žaidžia, išgyvena. Skurdžiame pasaulyje, be impulsų ir paskatų, neįmanomas nei intelekto, nei kūrybiškumo ugdymas²⁵. Kūrybingumo aspektus nemaža Lietuvoje tyrinėjo Ala Petrulytė. Ji akcentavo, jog kūrybos procese dalyvauja visus žmogus – su visu kūnu, jausmais ir protu, t. y. visa asmenybė. Remiantis A. Petrulytės (2001) tyrimais, yra išskiriami tokie kūrybiškos asmenybės bruožai:

- Atviras sau, kitiems, kintančiai aplinkai;

¹⁸ Rinkevičius 1998, 153.

¹⁹ Rinkevičius 1998, 219.

²⁰ Jovaiša 1993, 106.

²¹ Augis; Kočiūnas; Abraitienė 1993, 157.

²² Andrijauskas 1990, 60.

²³ Terman, 1954. 221–230.

²⁴ Guilford 1950, 444-454.

²⁵ Becker-Textor 2001, 15.

- Smalsus, bendras intelektas aktyvus;
- Stiprus kūrybos ir saviraiškos poreikis;
- Darbštus, tačiau su kūrybiškumo svyravimais – pakilimais ir atoslūgiais;
- Didelis emocionalumas, psichinis jautrumas ir pažeidžiamumas;
- Kritiškumas, abejojimas pripažinti tiesomis, esama tvarka, taisyklėmis;
- Asmenybės originalumas, elgesio keistumas;
- Pasitikėjimas savo jėgomis, teigiamas savęs vertinimas, bet kartu ir nepasitenkinimas rezultatu²⁶.

Vaikai iš prigimties yra kūrėjai, jų vidinis poreikis realiems daiktams suteikti simbolinių prasmių. Vaikui kuriant, pašamonės impulsai reiškiasi laisvai ir per iracionaliai gimstančius simbolius; ši simbolinė išraiška, atspindinti subjektyvų asmens pasaulį, esanti jo saviraiška – sako Vida Kazragytė²⁷. Tad natūralu, jog simbolizmas spektaklyje tikrai patraukia vaikų dėmesį, yra reikšmingas suaktyvinant vaizduotę, budinant kūrybiškumą, kuri nepastebimai galima parsinešti į namus.

Pasak Imanuelio Kanto (*Immanuel Kant*; 1724–1804), vaikai turi nepaprastai lakią vaizduotę, ir jos nereikia įtempti ir plėtoti pasakėlėmis. Ją labiau reikia pažaboti, apriboti taisyklėmis, bet nepalikti be jokio darbo²⁸. Būtent šiuo principu vyksta meninės pakraipos pamokos ir užsiėmimai, kai visą kūrybinį vaizduotės procesą kontroliuoja mokytojas, kuris, svarbu, kad gebėtų pakreipti mokinio kūrybą tinkama linkme, jo nesumenkinant, atvirkščiai, įkvėpti gilesniems ieškojimams.

Būtent kūrybiškumo ir gebėjimo veikti savarankiškai, priimti sprendimus, imtis iniciatyvos ima stigti šiuolaikiniams žmonėms. Tai įrodo beveik prieš dvidešimt metų daryti tyrimai²⁹, kuriais įrodyta, jog televizija, kompiuteris, telefone esantys žaidimai tiesiog „žudo“ kūrybiškumą. Didžiulių informacijos srautų, kurie mums siunčiami pačiais įvairiausiai žiniasklaidos kanalais mūsų smegenys tiesiog nebepajėgia priimti ir perdirbti, o vėliau ir tinkamai panaudoti. Vis garsiau diskutuojama, ar tikrai reikalingi kompiuteriai vaikų darželiuose, kaip pažangos ir progreso kurstytojai? Vis daugiau šalininkų, kurie ragina atsigręžti į prigimtine vaikų teisę ir galimybę laisvai žaisti be šiuolaikinės technikos. Nes toks žaidimas lavina visą kūną, vaikai tampa vikrūs, o vaizduotė lavėja drauge su kūnu.

Galbūt atsiras manančių, jog vaikas, stebėdamas spektaklį, taip pat stebi vaizdus sustingęs, kaip ir televizijos filmuką. Tačiau yra esminis skirtumas. Televizoriuje mums rodomi vaizdai yra plokštumoje, visas kūnas yra tarsi „sugipsuotas“, vaizdai, spalvos ir proporcijos neatitinka tikrovės,

²⁶ Petruolytė 2001, 22

²⁷ Kazragytė 2008, 14.

²⁸ Kantas 2020, 69.

²⁹ 2002 m. gegužės 6 d. paskelbti tyrimo – „Systems Strategy needed to build next aero workforce“ rezultatai leidinyje *Aviation Week & Space Technology*.

o erdvinis vaizdas virsta plokščiu. Čia gali dalyvauti tik du pojūčiai – rega ir klausa, o kiti beveik nestimuliuojami, tad atrofuojasi jų funkcijos³⁰. Šie procesai tarsi greitas maistas prieš įmantrų ir subalansuotą patiekalą, kurio gamybai reikia skirti kelias valandas, nepakanka vos kelių sudėtinių dalių ir 5 minučių darbo. Po kelių valandų prie ekranų vaikas tarsi suspausta spyruoklė „šauna“ į viršų, taip išliedama visą užlaikytą energiją, emocijas ir pojūčius, trokšta atsigriebti. Be abejo, tokie staigūs pasikeitimai neigiamai veikia nervinę sistemą, ją išbalansuoja.

Anot Wolfgang Goebel ir Michaela Glockler, kaip dėl jutiminių dirgiklių pertekliaus suvokiamas pasaulis netenka gelmės, o komiksai ir televizijos vaizdai mąstymą nukreipia į iliuzijų sferą, taip ankstyvas intelekto lavinimas grynojo mąstymo sąvokų pasaulį nederamai susieja su pojūčiais³¹. Realus pasaulio pažinimas ir pajautimas neturi ir negali būti prislopintas iškreiptų vaizdinių, kaip ir mes negalima tikėtis iš vaiko socialinės nuovokos, adekvačių jausmų ir jų išraiškos, kuomet patys nuo tikrovės juos atribojame, tarsi išstumiamo iš „čia ir dabar“ į iliuziją, kurios nėra, kuri kūrybingumą ir vaizduotę sumenkina iki mėlynų debesėlių ir geltonos saulės su spindulėliais. Šablonai ir stereotipai yra tai, ko nebereikia šiandieniniame pasaulyje.

Siekiant kūrybiškai išspręsti problemą, asmeniui būtini šie gebėjimai: problemos įžvelgimas, kitoks žinomų dalykų vertinimas, veikimas kitais būdais, detalizavimas atsižvelgiant į visumą³²; problemos įžvelgimas, naujų idėjų kėlimas, kitų asmenų įtikinimas idėjų vertingumu, savarankiškas ir originalus mąstymas, greita ir lengva orientacija probleminėje situacijoje, savito problemos sprendimo, atsiribojus nuo įprastinio mąstymo, radimas. Neugdant šių savybių nuo pat gimimo, gerų rezultatų neverta tikėtis. Būtent šias savybes turintis žmogus yra paklausus vadovas ar direktorius, režisierius arba gydytojas ir pan.

1.2. Teatro lėlė kaip įrankis

Vaikams žaidimas yra vienas iš svarbiausių užsiėmimų vaikystėje, kuris tęsiasi iki paauglystės, kartais šiek tiek pakeitęs pavidalą ir ilgiau. Būtent žaidimo procese galima įsitraukti į mokymąsi, kūrybiškumą ir pažintinę veiklą, atskleisti meninius gebėjimus. Aristotelis manė, kad poezija ir menas yra kilęs iš pamėgdžiojimo, kuris yra būdingas žmonėms. Aristotelis atkreipė dėmesį, kad realus pasaulis egzistuoja, o žmogaus siela yra tarsi vaškas, kuriame tas pasaulis atsispindi. Mažas vaikas stebi pasaulį ir žmones, o pamėgdžiodamas mokosi. Menas atvaizduoja realybę, o recipientas mokosi, pastebėjo Aristotelis³³. Filosofas I. Kantas teigė, jog meno kūryba, esmingai harmonizuojanti žmogaus protą ir jausmus, yra artimiausia žaidimui. Jis prabilo apie meną,

³⁰ Goebel; Glockler 2006, 496.

³¹ Goebel; Glockler 2006, 507.

³² Guilford 1959, 142.

³³ Aristotelis 1990, 278–279.

sukuriantį iliuziją arba „žaidžiančią regimybę“³⁴. Paprastai žaidimas vysto galimybę sutelkti dėmesį ilgiau ir būti aktyviam. Frydrichas Šileris (*Johann Christoph Friedrich von Schiller*, 1759–1805) savo veikale „Laiškai apie estetinį žmogaus ugdymą“ kalbėjo, jog žmogus žaidžia tik tada kai jis yra žmogus tikra to žodžio prasme, ir jis tik tuomet tikrai yra žmogus, kai žaidžia³⁵. Teminiams žaidimams reikalinga vaizduotė, stebėjimas ir atmintis, o modeliavimas ir piešimas yra naudingi kuriant puikius motorinius įgūdžius ir grožio jausmą.

Tęsiant mintį apie smulkiosios motorikos ugdymą, vaizduotės stimuliaciją, tam puikiai pasitarnauti gali savos gamybos lėlytės. Tiesa, tai nėra nauja praktika lėlių teatruose, dažnu atveju tą patį daro ir vaikų užimtumo centrai, mokyklose teatro būreliai ir pan. Skeptikai pastebėtų, jog lėlių galima nusipirkti bet kurioje parduotuvėje, tačiau lėlės gamybos procese slypi kur kas didesnė prasmė. Visų pirma, vaikas pasidaręs lėlę, kuri yra dar ir teatrinė, pajunta pasitenkinimo jausmą, tikėjimą, jog jis gali viską. Pasitikėjimas savimi teikia motyvacijos siekti užsibrėžtų tikslų, stiprina valią pabaigti pradėtus darbus. Estetinis suvokimas taip pat plečiasi, kaip ir kūrybiškumas, informacija praplečia akiratį, suteikia gilesnį suvokimą apie teatrą.

Kuo gi skiriasi įprasta žaislinė lėlė nuo teatrinės? Visų pirma įvairiausiomis kinetinėmis galimybėmis apdovanotos lėlės juda, šoka, keičia mimiką: jos žiopčioja, kilnoja antakius, žvalgosi. Taiklūs tipažai ir mechaninio valdymo triukai leidžia lėles universaliai transformuoti į skirtingų laikmečių ir socialinių sluoksnių personažus. Kad ir Stasio Ušinsko lėlių unikalumą lemia įtaigūs ir netikėti meninių ir labai sudėtingų techninių sprendimų deriniai; būtent pastarieji buvo užpatentuoti 1940 m. JAV, o dailininkui išduotas dokumentas tebegalioja iki šiol³⁶. S. Ušinskas lėlę naudojo kaip kultūrinę bei meninę žaliavą, atskirdamas ją nuo pirminės jos funkcijos – žaislo.

Jurijus Lotmanas lėlę analizavo kaip žaislą ir kaip modelį. Straipsnyje „Lėlės kultūros sistemoje“ teigia, jog „lėlė kaip žaislas visų pirma turi būti atskirta nuo, atrodytų, tokio paties tipo, kaip ir ji, statulėlės reiškinių, skulptūrinio žmogaus turinio atvaizdo“³⁷. Teatrinė lėlė žaidinama scenoje su tikslu, atgijusi žmogaus rankose įgauna naujų prasmų, galių sužadinti ir perteikti žinią, vertybes, svarbiausias spektaklio mintis. Svarbu, kad žaidimas su lėle scenoje netaptų balaganu, kiekvienas procesas ir veiksmas turi būti kruopščiai apgalvotas, lengvumas spektaklyje parodo jo profesionalumą.

Štai čia esminis skirtumas tarp vaikų žaidimo lėlėmis ir spektaklio. Vaikai žaidžia mėgdžiodami, dažnu atveju stebėdami jų žaidimą galime suprasti, kas jiems aktualu, kas juos neramina ir domina. O štai marionečių pasaulis yra savitas, „atribotos minties, dvasinių polėkių,

³⁴ Kantas 1991, 235.

³⁵ Shiller 1999, 88.

³⁶ Guilford 1950, 232.

³⁷ Lotmanas 1979, 56.

įaudrintų išlaisvintų jausmų pasaulis³⁸. Aktorius – žmogus – tarsi laidininkas, kurio rankose marionetė atgyja. Jeigu „laidininkas“ nėra tikras tu, ką daro, veikia paviršiuje ir nejaučia, vargu, ar gali prikelti negyvą daiktą.

Žinoma, vaikai gali žaisdami išmokti ir blogų dalykų. Būtent dėl mėgdžiojimo svarbu žinoti, kokius žaidimus vaikas žaidžia, tai itin aktualu kalbant apie kompiuterinius žaidimus, kuriuose daug agresijos, kovos ir žudynių scenų. Nuolatinis dalyvavimas iškreiptame karikatūrų pasaulyje, taip pat iškreipia realų pasaulio suvokimą. Nors kaip privalumas yra pateikiamas strateginio mąstymo lavinimas, tačiau tai daugiau komandų ir algoritmų vykdymas, nei kūrybinis procesas. Kompiuteris siūlo kopijuoti ir mėgdžioti tikrąjį pasaulį. „Net pati geriausia kompiuterinė piešimo ar darbelių pamoka, kai dviejų matmenų ekrane matome greitai judantį teptuką, dirbtines žirkles, o pelės spragtelėjimu galime atlikti bet kokius judesius, niekada net iš tolo neprilygs tiems išpūdžiams, kuriuos sukelia tikras sąlytis su dažais ir ir popieriumi“ – sako docentas, Štutgarto Valdorfo vaikų darželių seminarų vadovas ir Tarptautinės vaikų darželių asociacijos valdybos narys Peteris Langas (Peter Lang)³⁹. Kadangi maži vaikai dar neturi susiformavusios aiškios takoskyros tarp realaus ir virtualaus pasaulio, nesunku įsivaizduoti, kiek sumaišties įnešama į jo trapią sielą ir kaip yra iškreipiamas tikrovės paveikslas.

Šiandien yra keliami reikalavimai ir vaikų žaislams. Jie turi plėsti akiratį, supažindinti su aplinkiniu pasauliu, mokyti bendravimo, diegti visuomenėje priimtas normas ir moralę. Žaislai neturi ir negali ugdyti agresyvumo, žiaurumo, amoralumo, netolerancijos. Tačiau realybė yra kitokia. Kompiuteriniai žaidimai ypatingai paveikia emocinę ir psichinę vaiko savijautą, tarsi įelektrina ją. Priklausomybė nuo kompiuterinių žaidimų jau yra lyginama su priklausomybėmis nuo narkotinių medžiagų, nes žmogus jaučiasi labai panašiai: mintys apie žaidimus persekioja nuolatos, išjungus žaidimą gali ištikti nervinis priepuolis, agresija nukreipiama į aplinką ir joje esančius žmones. Tokį vaiką darosi vis sunkiau sudominti realiuoju pasauliu ir jo siūlomomis veiklomis. Kai žmogus yra susiformavęs kaip asmenybė, jis yra pajėgus savo veiksmus kontroliuoti, tačiau vaikui dar trūksta tų įgūdžių, todėl labai svarbu yra išlikti budriems, riboti laiką prie ekranų.

1.3. Lėlių terapija

Seniai yra žinoma, jog lėlės „turi“ gydomųjų galių, gali būti naudojamos sveikimo bei gydymo procese. Kai kuriose pirmykštėse gentyse lėlės buvo pasitelkiamos kaip įrankis, kurį sunaikinus tikėta žmogus pasveiks. Priešingu atveju magiškuose ritualuose lėlės naudotos kaip poveikio priemonė –

³⁸ Lotmanas 1979, 37.

³⁹ Langas, 2007, 4.

veikiama lėlė fiziniais elementais, tikėta, jog tą patį poveikį pajus ir žmogus, kuriam lėlė sukurta tarsi prototipas. Šiandien medicinoje, ergoterapijoje, psichologiniuose pokalbiuose pasitelkiamos lėlės, kaip priemonė prakalbinti, suteikti teigiamų emocijų, dėmesio nukreipimo elementas.

Dar vaikystėje mažieji susiduria su įvairiausiomis baimėmis, su kuriomis ne taip jau paprasta kovoti. Knygoje *Žaidžiu jausmus: pyktis* Lina Cirtautienė ir Gintarė Meslinienė aprašė vieną metodą, kuris naudojamas Centrinėje Amerikoje, Gvatemaloje. Baimėms nugalėti pasitelkiamos apie 3 cm įvairiaspalvės lėlytės. Pagal legendą tikėta, jog jos vaikams užmigus nusineša visas jų baimes. Galima jų pasigaminti kelias, atitinkamai tiek, kiek vaikas tuo metu jaučia baimių, turi nerimą keliančių situacijų⁴⁰. Prie lėlytės gamavimo proceso gali prisidėti ir patys vaikai.

Akivaizdu, jog vaikai mėgsta kūrybinę veiklą. Pastebėta, jog lėlės kūrimas turi didesnę terapinę poveikį, be to, su tokiu žaislu vaiką sies glaudesnis psychoemocinis ryšys. Savadarbės lėlės pagalba galima žaisti ir modeliuoti įvairiausias situacijas: „supažindinti“ lėlę su šeimos nariais, lėlytė „pasakodama“ apie save išreiškia vaiko visiškai netikėtas emocijas ir mintis, lėlę galima pasitelkti „gydant“ įvairias ligas ir t. t.⁴¹ Tokia lėlė tampa savotišku tarpininku, supaprastinančiu vaiko ir aplinkinių santykius, padeda išreikšti giliausias ir ne visada suvokiamas būsenas, troškimus, užslėptus poelgių motyvus.

Lėlių teatro terapija Klaipėdoje buvo išbandyta paskelbus Lietuvos nepriklausomybę, teatro specialistų ir pedagogų – būtent jie teatro terapiją „atnešė“ į gydymo įstaigas, pradėjo taikyti mokyklose, specialiojoje pedagogikoje. Uostamiestyje pirmoji Vaikų ligoninė aplankyta „užmezgus ryšį per langą“, mat tuo metu kitoje gatvės pusėje buvo įsikūręs Menų fakultetas, dabar Muzikos ir Teatro akademija. Tad viskas susiklostė gana natūraliai. Aktorių pasirodymas gerokai praskaidrino mažųjų dienas gydymo įstaigoje, medikai taip pat greitai pripažino tokių pramogų naudą gijimo procesui. Teigiamos ir tikros emocijos padeda užmiršti ligą, sužadina gyvybinius procesus, slopina baimes, jas šalina. Tiek stomatologų, tiek kitų gydytojų specialistų kabinetuose galima rasti pliušinių meškučių ar medinių lėlyčių, kurios „prabyla“ vaikams juos padrąsindamos, kai kada suteikdamos paguodos.

Atkreiptinas dėmesys, kad šiais technologijų laikais vaikų ir paauglių kalba darosi skurdi, jie vis labiau savo mintis ir jausmus išreiškia paveikslėliais susirašinėjimo lange – statiškais ir judančiais. Tad galbūt priimtina priemonė aptarti savo pojūčius ir jausmus būtų lėlytės su įvairiausiomis veido išraiškos priemonėmis, pavyzdžiui teatro pamokose. Sunki emocinė savireguliacija vaikystėje, vėliau paauglystėje gali peraugti į nekontroliuojamus pykčio priepuolius, tad prevenciniai pokalbiai ir jausmų kontrolė bei tinkama jų išraiška yra labai svarbi. Pripažindami vaiko jausmus ir elgesį, parodome, jog jo klausime ir bandome suprasti jo požiūrį, suvokiame jo elgesį gyvenimiškų

⁴⁰ Cirtautienė 2014, 41.

⁴¹ Skrabulienė 2015.

aplinkybių kontekste bei priimame patį vaiką⁴². Su emocijomis lėlėmis galima modeliuoti įvairiausias situacijas, ieškoti jų sprendimo būdų, o iš vaiko reakcijos galima suprasti, ar jo jausmai ir poreikiai buvo atliepti. Taip tarsi žaidžiant galima apčiuopti svarbias situacijas, nenukreipiant į konkretų vaiką, tarsi iš šono, apie kažką kitą, neužgaunant vaiko jausmų ir asmenybės.

1.4. Muzikos nauda intelektui ir emociniam ugdymui

Požiūris į muziką visais laikais buvo kontraversiškas. Žanrų gausa neriboja pasirinkimo galimybių, tačiau visi sutartų, jog muzikos žanrai ir garsai yra sunkiai tarpusavyje lyginami, saviti, turi savo paskirtį, skirtingai veikia žmogų ir jo jausmus. Anot A. Gaižučio, patyręs mokytojas sugeba deramai pasinaudoti muzikos įtaka ugdydamas vaiko asmenybę, iš dalies atkurdamas jo sutrikusią psichinę pusiausvyrą, suteikdamas malonumą ir džiaugsmą klausyti muziką⁴³. Teatre muzika bei muzikiniai garsai pasitelkiami atmosferai kurti, yra tarsi atspindys jausmų, kurie yra žadinami spektaklyje. Svarbu atkreipti dėmesį į muziką, kuria yra „žadinami“ jausmai. Deja, bet populiarioji muzika dažniausiai yra menkavertė ir gilesnio pažinimo neaktyvina. Lėlių teatre muzikos parinkimui yra skiriamas didelis dėmesys – dažniausiai kuria patyrę kompozitoriai, pasitelkdami savitą stilių ir skonį.

Muzikos pagalba galima nukelti vaizduotę į gamtą ar triukšmingą gatvę, atmosferą iš ramios ir malonios pakeisti į šiurpią, keliančią baimę. Kai statomas spektaklis vaikams ir renkama muzika, derėtų atkreipti dėmesį į vaikų amžių, kuriame yra ribotos muzikos pažinimo bei pajautimo galimybės. Tai svarbu tam, kad muzikos garsai netaptų tik fonu, užpildančiu tylą, triukšmu, erzinančiu ir varginančiu. Muzikos pagalba galima paskatinti sukaupti dėmesį ir sumažinti problemas, kurios kyla namie⁴⁴. Ir neveltui spektaklyje neišgirsi „pigų“ sąskambių ir nuvalkiotų ketureilių – kiekvienam spektakliui muzika yra kuriama atskirai, suteikiamas ypatingas dėmesys žinutei, kurią norima su muzika perteikti žiūrovui.

1.5. Kalbos suaktyvinimo ir įsisavinimo būdai

Kalba – žmogaus gyvenimą kuriantis instrumentas, pagal kurį kiekvienas esame vertinamas. Kalba yra priemonė ne tik komunikuoti, suprasti supantį pasaulį, bet ir jį kurti, atskleisti savo vidinį pasaulį, požiūrį į mus supančią aplinką. Tik gimęs vaikas susiduria su garsų gausa, kuri iš pradžių yra tik kratinys, vėliau įgaunąs prasmę. Ir kalbos suvokimas atsiranda nuo garsų sistemos supratimo ir

⁴² Pudney 2012, 66.

⁴³ Gaižutis 2016, 313.

⁴⁴ Institut für Musiktherapie, Universitat Witten/Herdecke, Alfred Herrhausen Str. 50.

sujungimo pašmonėje, tik po to mokomės atkartoti suprantamus žodžius, tad klausa yra pirminis kalbos suvokimo organas, todėl mažą vaiką reikia kuo labiau saugoti nuo techninio triukšmo ir „akustinio fono“: radijo, televizijos, vaizdajuosčių ir garsajuosčių⁴⁵. Visiškai kitokį poveikį turi ramus kalbėjimo tonas, niūniavimas, lopšinių dainavimas. Į šiuos principus atsižvelgiama ir kuriant spektaklius kūdikiams, nes didelis triukšmas, padrikas ir itin išraiškingas kalbėjimo būdas gali išgąsdinti ir sugluminti mažuosius žiūrovus.

Kalbos lavinimas prasideda nuo klausos, tad labai svarbu, kokią kalbą vaikas girdi. Jei suaugusieji ima mėgdžioti vaikų kalbinius bandymus ir pradeda su jais kalbėtis vaikiška kalba, vaikai praranda pavyzdį ir dėmesį sutelkia tik į atskirus garsus. Ir atvirkščiai, jei suaugusieji prie vaiko kalba kaip visuomet, tai vaikui atsiveria didžiulės galimybės įsiklausyti į visus gimtosios kalbos atspalvius.⁴⁶ Natūralu, jog graži ir turtinga kalba, kurią vaikas girdi, plečia jo akiratį ir žodyną, tad pravartu skaityti meninius tekstus, spektaklyje stebėti, kaip vaizdas ir pasakojimas koreliuoja tarpusavyje, paliečia giliausius sielos kampelius.

Žodyno plėtra lemia sudėtingų gramatinių struktūrų sėkmingą mokymąsi bei vis tikslesnį žodžių vartojimą. Girdėdami tėvų kalbą vaikai pažįsta kultūrą ir kalbą kur kas anksčiau, negu patys pradeda kalbėti. Natūralaus pokalbio metu ir tėvams, ir vaikui žymiai svarbesnis yra pašnekovo pasakymų turinys, o ne forma. Bendraudami su vaiku tėvai ne tik siekia sėkmingos komunikacijos, bet ir stengiasi kuo anksčiau išmokyti vaiką taisyklingai kalbėti: performuluoja, taiso ir išplečia vaiko pasakymus⁴⁷. Komunikacinis tėvų elgesys turi įtakos vaiko kalbos gramatinės sistemos formavimuisi: vaiko kalboje greičiau išnyksta tie elementai, kurie dažniau sulaukia neigiamo tėvų ar ugdytojų atsako.

Kol vaikas nerašo, o tik kalba, jo kalbinė klausa padeda vaikui pažinti gimtąją kalbą ir ugdytis kalbėjimo įgūdžius. Meninių pasakojimų metu, teatruose skatinama laikytis kalbos etiketo, lavinama kalbinė klausa, plečiamas žodynas, tobulinami gramatiniai gebėjimai, ugdoma rišlioji kalba. Vaiko kalbą tiesiogiai veikia socialinė ir kultūrinė patirtis – kuo ji turtingesnė, tuo palankesnės sąlygos jo kalbos raidai. Kalba – svarbiausias psichinės ir socialinės raidos pasiekimas, įgyjamas bendraujant.

Ankstyvajame amžiuje labai svarbus yra smegenų lavinimas, nes viską paliekant savieigai, galima labai daug prarasti. Raštingumo pradmenys slypi komunikacijoje ir kalboje. Pradedant nuo žvilgsnio, dialogo, kai suaugęs pats paklausia ir pats atsako, nuo istorijų kūrimo, prisiderinant prie vaiko minčių ir pasiūlant naujus žodžius ar posakius⁴⁸. Vadinasi, ankstyvasis raštingumas, kaip teigia Tina Bruce, Jenny Spratt turi savo pradžią socialiniuose santykiuose, judėjime ir pojūčiuose,

⁴⁵ Goebel; Glockler 2006, 236.

⁴⁶ Goebel; Glockler 2006, 316.

⁴⁷ Andersen; Marinac 2005, 307–324.

⁴⁸ Monkevičienė 2001, 75.

komunikacijoje ir kalboje⁴⁹. Kai rankos, akys ir ausys dirba kartu, atsiranda fonologinis supratimas pasirodantis žymėmis, paliktomis popieriuje, vis tobulesnėmis, daugelio praktikų pagalba pereinančiomis į garsų ir raidžių sujungimą.

1.6. Darbas ir smulkiosios motorikos lavinimas

I. Kantas pabrėžė, jog „svarbu, kad vaikai išmoktų dirbti. Žmogus yra vienintelis gyvūnas, privalantis dirbti. Tik po didelio pasirengimo jis pasiekia tai, kad kažką turi, kas reikalinga pragyvenimui“⁵⁰. Deja, bet šiais laikais, rodos, tėvai viską daro už vaikus: rengia, maitina, namų ruošos darbus perleisdami indaplovėms ir robotams siurbliams, tarsi bando juos apsaugoti nuo bet kokios veiklos, kuri yra būtina išgyvenimui. Jau nederėtų stebėtis sutikus dešimtmetį, kuris nemoka užsirišti batraiščių ar išsivalyti savo kambario. Po to seka nenoras pamokų metu užsiimti rankdarbiais, pavyzdžiui siuvinėjimu ar mezgimu, kas reikalauja didelių valios pastangų. Ką jau kalbėti apie žaidimus kompiuteriu ar telefonu po pamokų, kuomet kitoms veikloms laiko nelieka.

Visos veiklos, kurios yra ne žaidimas, reikalauja valios pastangų, fizinio darbo ir tam tikro nusiteikimo. Vis garsiau skamba, jog pamokos vaikams turi būti išskirtinai įdomios, sužadinti vaizduotę, įžiebtį begalinį norą mokytis. Ir tuo pačiu nutylima apie paprasčiausią veiksmąžodį „reikia“, kuris turėtų keliauti kartu su visais kitais mokymo procesą apibūdinančiais žodžiais. Nes kasdienybėje, suaugusiųjų pasaulyje dažnu atveju be valios pastangų ir nuoseklaus darbo būtų sunku išgyventi. Anot, I. Kanto, „nepaprastai žalinga, jeigu vaikas įpranta į viską žiūrėti kaip į žaidimą. <...> jokia psichinė galia neturi būti lavinama atskirai, tik kiekviena santykyje su kitomis, pavyzdžiui, vaizduotė tik teikiant pirmumą intelektui“⁵¹. Vaizduotės lavinimas pasitelkiant darbą ir smulkiosios motorikos puoselėjimą galimas gaminant teatro rekvizitus, pavyzdžiui, lėles ar kitas dekoracijas. Tokia veikla kartu seka su istoriniais momentais, kitomis gamybos eigos aptarimo galimybėmis.

Seniai žinoma, jei nepakankamai išlavėjusi bendroji motorika, nukenčia ir smulkioji pirštų motorika, o tai daro neigiamą įtaką visai motorinei kalbos raidai⁵². Tad natūralu, jog pasikartojančios veiklos, rankų darbas, smulkūs ir kruopštūs darbai aktyvina smegenų veiklą, atsakingą už kalbos formavimąsi. Logopedinių pratybų metu vaikai dažnai veria karoliukus, rūšiuoja smulkius daiktelius ir pan. Žmogus yra visuma, tad ir labai svarbu visapusiškai ugdyti asmenybę, nes kiekviena kūno dalis yra priklausoma viena nuo kitos, pavyzdžiui, apleidus fizinį kūno lavinimą, tikėtina, jog ir kalbinė sritis ims šlubuoti ir pan.

⁴⁹ Bruce; Spratt 2009, 18.

⁵⁰ Kantas 2020, 61.

⁵¹ Kantas 2020, 62.

⁵² Vilkienė; Novogrodskienė; Verpečinskienė 2014, 9.

1.7. Pradinio ugdymo programos ypatumai teatro kontekste

Pradinio ugdymo programoje teatro menas, jo programa yra priskiriama meninio ugdymo sričiai, kuri yra dalis dailės ir technologijų, muzikos bei šokio. Nurodyta, jog meninio ugdymo paskirtis – padėti vaikui įgyti pradinę meninę, estetinę, kultūrinę kompetencijas, leisti atsiskleisti mokinių kūrybingumui menų srityje, per meną įsitraukti į aktyvią socialinę veiklą, bendravimą, mokymąsi. Meniniu ugdymu, integruotu į kitas ugdymo sritis, siekiama sukurti patrauklią ir palankią emocinę socialinę terpę visų mokymosi stilių mokiniams⁵³. Kalbama, jog mokiniai mokykloje įgauna „pradinę meninę, estetinę, kultūrinę kompetencijas“, tačiau tai ne visai tikslu, mat jau ikimokyklinio ugdymo įstaigose vaikai ugdo šias kompetencijas tiek dalyvaudami meninėse veiklose, stebėdami spektaklius ir kitus meninių atlikėjų pasirodymus, tiek kartu su artimaisiais lankydami spektakliuose vaikams. Juolab, kad meninių programų ir užsiėmimų kuriama ir yra sukurta jau nuo kūdikystės.

Teatras – sudedamoji meninio ugdymo dalis. Teatro bendrosios programos centre – vidinis žmogaus pasaulis, jo santykiai ir bendravimas su kitu žmogumi. Teatras – ypač platus ir įdomus kūrybos ir pažinimo būdas. Jo galima mokytis kaip atskiro dalyko arba taikyti elementus per įvairių dalykų pamokas. Šis teiginys tarsi prieštarauja pats sau. Juk jei pakanka teatro meno elementus inkorporuoti į didaktiką, integruoti į kitus mokomuosius dalykus, tad nebūtina mokykloje steigti teatro, ar juo po pamokų užsiimti kitur. Tačiau teatro pamokos gali būti organizuojamos ne tik kaip meninio supažindinimo dalykas, tačiau ir kaip socialinės dramos elementas. Tokiose pamokose galima skirti daug dėmesio socialiniams santykiams, tarpusavio bendravimui, savęs ir draugų pažinimo procesams sužadinti. Bendrąją teatro programą siekiama mokinių pasiekimų – tam tikrų jų nuostatų, žinių, supratimo ir gebėjimų. Įgyvendinant programą neformaliajame ugdyme taip pat reikėtų mokiniams sudaryti kuo daugiau galimybių parodyti savo pasiekimus, dėmesio centre turėtų būti kūrybiniai mokinių darbai⁵⁴. Teatro dalyko pradinėse klasėse tikslas – per kokybišką patirtį skatinti dvasinį mokinių brendimą, ugdyti pažinimo išgales, padėti įgyti teatro kompetencijos pradmenis ir jais pasinaudoti kultūriniame klasės gyvenime.

Paminėtina, jog dalyko pavadinimas „Teatras“, nes jis apima visus ugdymo požiūriu svarbius teatrinės raiškos būdus, taip pat ir trumpų vaidinimų (scenelių) rengimą, parodymą žiūrovams (teatrinę komunikaciją). Į dalyko turinį įtraukiama drama (procesas, socialinė drama), kuri rekomenduojama taikyti kaip vienas svarbiausių metodų, padedančių organizuoti pamoką, teikti mokiniams draminių išgyvenimų, ugdyti jų socialinius gebėjimus, dorovines nuostatas; taip pat dramos siužetų kūrimas (komponavimas) – ši mokinių veikla svarbi tuo, kad sudaro pagrindą visai jų

⁵³ Pradinio ugdymo bendroji programa 2016, 2.

⁵⁴ Pradinio ugdymo bendroji programa 2016, 311.

teatrinei raiškai: sceniniam apipavidalinimui, vaidybai, vaidinimų rengimui ir parodymui. Tačiau šioje vietoje nepaminėtas vaikų ugdymas stebint teatro spektaklius, jų aptarimas ir analizė. Pradinis vertinimas galėtų pasitarnauti kaip ir bet kokio literatūrinio teksto analizė.

Toliau Pradinio ugdymo bendrojoje programoje vis dėlto akcentuojama, jog teatro dalykas apima šias veiklos sritis:

- Teatro raiška (kūryba): dramos siužeto vaidinimui kūrimas (komponavimas), sceninis apipavidalinimas, vaidyba, vaidinimų rengimas ir parodymas.
- Vaidinimų stebėjimas, interpretavimas, vertinimas: klasės, mokyklos, savivaldybės, profesionaliojo teatro kūrėjų vaidinimų stebėjimas, supratimo aiškinimasis, vertinimas.
- Teatro vaidmens kultūriniam gyvenime pažinimas: teatro sąsajų su tradicinėmis klasėmis, mokyklos šventėmis, vietos bendruomenės kultūrinio gyvenimu aiškinimasis. Ši veiklos sritis taip pat susieta su mokėjimo mokytis kompetencijos ugdymu⁵⁵.

Programa parašyta atsižvelgiant į vaikų poreikius, tačiau mokyklos kasdienybė dažnu atveju yra kitokia – teatro pamokas veda visi, kas tik nori, literatūrinius kūrinių pastatymus imasi „lipdyti“ įvairiausių dalykų mokytojai. O jau tada savito požiūrio į teatrą neišvengsime. Vis dar gajus požiūris, jog tai yra paprasta ir nesudėtinga: kelios realistinės dekoracijos, išmoktas tekstas ir išraiškingos grimasos. Programoje kalbama, jog vaikai turėtų lankytis teatre, tačiau šis sprendimas atiduodamas į mokytojo rankas, nėra privalomas. Taip pat negirdėta, jog būtų vykdoma spektaklių ar pasirodymų atranka mokyklose, pasirodymo turinys paprasčiausiai nekvacionuojamas.

⁵⁵ Pradinio ugdymo bendroji programa 2016, 311.

II. KLAIPĖDOS LĒLIŲ TEATRAS VAIKAMS

Graži iniciatyva – būtent nuo to prasidėjo Klaipėdos lėlių teatro istorija. 1992 m. keturi vaidinantys dėstytojai pastebėjo nišą, kurią buvo būtina užpildyti. Asmenybės, kurios vis dar nesiliauja stebinti ir dovanoti savo kūrybą ne tik vaikams: Linas Zubė, Salomėja Burneikaitė, Jūratė Januškevičiūtė bei Liuda Vismantaitė pasivadino Klaipėdos universiteto lėlių teatru „Ku-Kū“. Vėliau prisijungė ir kolegomis tapę studentai lėlininkai: Vidmantas Beržinis, Lina Beržinienė, Živilė Dargytė bei Andžela Vitauskaitė. Per savo gyvavimo laikotarpį „Ku-Kū“ teatras sukūrė septyniolika spektaklių, taip pat dalyvavo 21 lėlių teatrų festivalių Lietuvoje ir užsienyje.

Vaidyba, pasaka, istorija – žodžiai, kurie telpa po teatro kepure. Yra žinoma, jog pasakų „reikšmę žmogui visą jo gyvenimą tyrinėja ne tik edukologai, mitologai, kultūros tyrinėtojai, bet ir psichologai, meno terapeutai, kai kurie medikai, religijos tyrinėtojai ir kiti įvairių sričių profesionalai“⁵⁶. Mokslinis aspektas šiuo atveju yra tarsi argumentas konservatyvų ir materialistinių požiūrių turintiems žmonėms. Teatrologės Salomėjos Burneikaitės studijos, teatrinė veikla ir darbas Klaipėdos universiteto Reabilitacijos katedroje, kurioje ji buvo pakviesta dėstyti kūrybinius metodus reabilitacijoje neabejotinai praturtino jos režisuojamus ir vaidinamus spektaklius vaikams.

R. Driežis viename interviu kalbėjo apie teatro veiklos išsiplėtimą bei pokyčius: „natūralu, kai reiškinys yra ryškus (kalba apie lietuvių teatrą), matomas, šalia jo randasi papildomų dalykų: teatras kaip mokymo priemonė, kaip terapija, kaip būdas pažinti save. Šitai jau susiję ne su menu, o su bandymu reikštis ir kitose srityse“⁵⁷. Vilniaus teatro „Lėlė“, „Gyvojo lėlių muziejaus“ vadovas, rengdamas seminarus depresija sergantiems žmonėms, kalba apie tai, jog lėlių teatrui būtina reklama ir visos jos formos yra priimtinos. Apgailestauja, jog rašančių apie lėlių teatrą taip pat yra labai nedaug.

Tačiau pats Klaipėdos lėlių teatras, nors ir beveik neturi profesionalių recenzijų, tačiau atgalinį ryšį jaučia iš savo žiūrovų. „Atgalinis ryšys yra noras sugrįžti atgal. Teatras turi nuolatinių lankytojų. Taip pat turime susiformavusią edukacinių veiklų bendruomenę. Iš tėvelių labai dažnai gauname atgalinį ryšį kai vaikai ūgteli, jie pastebi, kad vaikas laisvesnis, kūrybingesnis. Turi daugiau motyvacijos. O žmogiškasis atgalinis ryšys – apsikabinimas, pasakymas ačiū visada jaučiamas“⁵⁸, – dalinasi teatro vadovė.

Uostamiesčio lėlių teatro vykdoma veikla yra tikrai plati: spektakliai visoms amžiaus grupėms, parodos, ekskursijos, Karakumų asilėlio mokyklėlė, stovyklos vasaros atostogų metu. Klaipėdos lėlių teatras nuo 2003 metų organizuoja ir tarptautinį lėlių teatro festivalį, kuris nuo 2017 m. pervadintas MATERIA MAGICA vardu. Taip pat rūpinamasi lėlių teatro meno tęstinumu, 2020

⁵⁶ Leščinskaitė 2020.

⁵⁷ Brukštutė, 2020.

⁵⁸ Žr. 2 priedas: Evelinos Mikutienės pokalbis su Klaipėdos lėlių teatro vadove Aušra Juknevičiene.

m. surengti mokymus žmonėms, norintiems tapti lėlininkais. Teatro vienas pagrindinių tikslų yra lėlių teatro meno populiarinimas Klaipėdoje, Lietuvoje ir už jos ribų. „Mes koncentruojamės į šios meno srities tęstinumą ir augimą“, – teigia Klaipėdos lėlių teatro vadovė Aušra Juknevičienė⁵⁹. Jai pritarė ir meno vadovė Gintarė Radvilavičiūtė: „tokia mūsų profesija, esame kuriantys žmonės, bandome pajavairinti veiklą, jaučiame poreikį, tad ir dirbame, ieškome, galvojame, ką galime pasiūlyti, perteikti. Darome tai, kas mums patiems yra įdomu“⁶⁰.

Teatro atstovų teigimu, pastaraisiais metais Klaipėdos lėlių teatras tapo neabejotinu lyderiu šalyje, galinčiu pasiūlyti didžiausią lėlių spektaklių kūdikiams pasirinkimą. Taigi kiekvieną savaitgalį teatre rodomi lėlių bei objektų spektakliai kūdikiams („Vienas du – kur tu?“, „Sapnų pasakėlė – diena/naktis“, „Sapnų pasakėlė – vandenynas“, „Labas, mažyli!“). Vaikams ir jaunimui šiuo metu yra sukurti ir rodomi net dvylika spektaklių („Istorijos iš Fluxus dėžutės“, „Didysis sprogimas“, „Namai“, „Kad tave žąsis“, „Muzikos ir šviesų reginys tėtis ir jūra“, „Lėlių spektaklis medžiuose „Ieškoma: teisybė“, „Nepaprasta Edvardo Tiuleino kelionė“, „Stebuklingas pelenės laikas“, „Sudaužytas kiaušinis“, „Raudonkepuraitė“, teatrinės edukacijos: „Iliuzija lėlių teatre“, „Lėlių teatro magija“). Taip pat yra spektaklių ir suaugusiems („Meistras“, „Malina“). Teatro repertuare – gerai žinomų pasakų, šiuolaikinių užsienio bei Lietuvos autorių kūrybos interpretacijos, pateikiamos tradicinėmis ir netradicinėmis lėlių bei objektų teatro formomis.

Klaipėdos lėlių teatras nuo 2009 metų yra Lietuvos teatrų vaikams ir jaunimui asociacijos „Asitežas“ narys, Klaipėdos lėlių teatro darbuotojai yra Tarptautinės lėlininkų sąjungos UNIMA nariai. (1929 m. Prahoje įsteigta tarptautinė lėlininkų sąjunga UNIMA (L'Union Internationale de Marionnettes).

Klaipėdos lėlių teatras taip pat rengia lėlių gamybos dirbtuves, seminarus pedagogams, pristato parodas, kviečia į susitikimus su lėlių teatro kūrėjais. Neatsiejama Klaipėdos lėlių teatro kūrybinės veiklos dalis – gastrolės, dalyvavimas šventėse, respublikiniuose bei tarptautiniuose lėlių teatro projektuose. Tarp jų didžiausias ir svarbiausias Klaipėdos lėlių teatro organizuojamas įvykis – nuo 1997 m. kas dvejus metus vykstantis tarptautinis lėlių teatrų festivalis „Karakumų Asilėlis“.

Klaipėdos lėlių teatras vienas iš pirmųjų uostamiestyje pradėjo rengti profesionalias edukacines programas vaikams. Šiuo metu edukacinė veikla teatre yra viena svarbiausių, itin išplėtotą, pritaikyta skirtingo amžiaus auditorijai. Teatre pristatomi spektakliai grupėms su pažintine ekskursija po teatrą, vaikai įtraukiami į kūrybinę edukacinę programą „Lėlių teatro magija“, supažindinančia su lėlių teatro istorija. Taip pat teatre organizuojamos lėlių gamybos dirbtuvės, seminarai lėlių teatro praktikams ir pedagogams, vasarą vaikai atostogauja kūrybinėse stovyklose. Klaipėdos lėlių teatro organizuojamos profesionalios edukacinės programos vaikams 2017 m.

⁵⁹ Žr. 2 priedas: Evelinos Mikutienės pokalbis su Klaipėdos lėlių teatro vadove Aušra Juknevičiene.

⁶⁰ Žr. 1 priedas: Evelinos Mikutienės pokalbis su Klaipėdos lėlių teatro vadove Gintare Radvilavičiūte.

Klaipėdoje buvo pripažintos „Metų edukaciniu projektu“. Teatrui įteiktas Klaipėdos miesto savivaldybės įsteigtas „Bangolaužio“ apdovanojimas⁶¹.

Lėlių teatras nuo seniausių laikų buvo žaidybinio pobūdžio. Lėlė kaip žaidimo priemonė naudojama darbui su vaikais. Anot Klaipėdos lėlių teatro kūrėjų, kol kas Lietuvoje lėlių teatras su vaikais suvokiamas labai siauriai, neišnaudojamos beribės lėlių teatro galimybės. Norint pasiekti įdomaus ir efektingo rezultato, reikia ieškoti ypatingų principų ir metodų, kurie atvertų vaiką ir jo galimybes kurti. „Noras augti, tobulėti, žengti koja kojon su pasauliu, prisitaikyti prie jau skirtingai mąstančių vaikų. Mūsų kolektyve – profesionalūs lėlininkai, ilgai mokęsi lėlininkystės paslapčių. Tam, kad lėlių teatras būtų matomas būtina pasitelkti įvairesnių veiklų, bendrauti, bendradarbiauti⁶², – patikino A. Juknevičienė. Toliau aptarsiu Klaipėdos lėlių teatro spektaklius, kad galėtume išvelgti edukacijos užuomazgas, nes vaikai yra ugdomi ne tik edukacijų metu, bet ir spektaklių, lankydamiesi parodose.

2.1. „Sapnų pasakėlė – diena/naktis“

Spektaklių ciklo kūdikiams „Miego pagalvėlės – sapnų pasakėlės“. Šio unikalios spektaklio-projekto autoriui ir režisieriui Donatui Savickiui bei dailininkei, Donato žmonai, Angelinai Furmaniuk-Savickienei idėja sukurti spektaklį kūdikiams kilo susilaukus savo vaikelio. „Miego pagalvėlės – sapnų pasakėlės“ trys spektakliai apie mus supančią aplinką: dangų, žemę ir vandenį. Kiekviena serija turi skirtingą, stichiją atskleidžiantį, siužetą, formą ir vizualinį sprendimą. Pirmoji serija „Sapnų pasakėlė – diena / naktis“ pasakoja apie dangaus gyventojus: saulę, debesis, lietu, paukščius, vaivorykštę. Antroje serijoje „Sapnų pasakėlė – vandenynas“ pasineriama į vandenyno gelmes ir susitinkama su vandenyno gyventojais. „Sapnų pasakėlė – Žemė“ – tai istorija apie gyvybės užsimezgimą. Kaip teigia kūrėjai, spektakliais kūdikiams bandoma ugdyti teatro auditoriją nuo kūdikystės ir užpildyti patiems mažiausiems žiūrovams skirtų renginių spragą: dauguma profesionalių teatrų kuria spektaklius vaikams tik nuo trejų metų amžiaus, o patys mažiausi žiūrovai stokoja jų suvokimo lygį atitinkančių scenos kūrinių⁶³.

⁶¹ Klaipėdos lėlių teatras 2021.

⁶² Žr. 2 priedas: Evelinos Mikutienės pokalbis su Klaipėdos lėlių teatro vadove Aušra Juknevičiene.

⁶³ Klaipėdos lėlių teatras.

Objektų spektaklyje gausu spalvų, veiksmo tempas lėtas. Trukmė – vos 20 minučių, mat ilgiau kūdikių dėmesį išlaikyti būtų sunku, netgi netikslinga, nes išpūdžių perteklius vos kelių mėnesių mažyliams veikia neigiamai, išbalansuoja nervinę sistemą. Šveicarų psichologas Jean Piaget suformulavo išvadą, jog vaikų protinės galios vystosi tam tikrais etapais ir tam tikromis kryptimis⁶⁴. Pirmiausia kūdikiai susipažįsta su aplinka per pojūčius ir judesius, jie mato, liečia, juda daiktų link. Tai sensomotorinis etapas. Spektaklio metu stimuliuojamas regos ir klausos pojūtis, po spektaklio vaikai susidomėjimą gali išreikšti judėdami dekoracijų link. Tačiau dėl higienos normų, aplinkos tyrinėjimo ir pažinimo per burnytę, t. y. kišant į burnytę įvairius daiktus, negali.

⁶⁴ Piaget 1980, 327.

Pirmaisiais metais vaikai jau išmoksta paprastų sąvokų. Vėliau prasideda priešoperaciniai (priešveiksminiai) etapai, o nuo 6 – 7 metų – trečiasis, kokrečių veiksmų etapas. Tada vaikas jau gali logiškai galvoti ir suvokti suaugusiųjų veiksmus⁶⁵. Panašiu principu yra kuriami ir spektakliai vaikams: kuo didesnis mažųjų žiūrovų amžius, tuo turtingesnis spektaklis (simboliai, platesnė garsų gama, sudėtingesnė pagrindinė spektaklio mintis). Po spektaklio vaikai noriai priimami arčiau, į spektaklio erdvę, kurioje gali prisiliesti prie kuriamo stebuklo.

2.2. Spektaklis „Vienas du – kur tu?“

Mažieji žaidžia nuolatos, visur ir su viskuo. Dėmesio gali sulaukti ir paprasčiausias plastikinis maišelis ar pakelėje rasta lazda. Suaugęs kiekvieną kartą lieka abstrulbintas, pamatęs, kiek galima sugalvoti veiklos su paprasčiausiu niekniekiu. Tačiau ne visi suauga. Klaipėdos lėlių teatro režisierius Donatas Savickis sukūrė žaismės erdvę tiesiog iš medžiagos skiautelių, kuri užburia mažuosius. Ir išties, ne kartą mažųjų teatro žiūrovų lūpose pasigirsta šnabždėjimas: „Kas čia? Kur jie slepiasi“. Dėmesį nesunkiai išlaikė Klaipėdos lėlių teatro aktorė Monika Mikalauskaitė ir choreografas, baletų šokėjas Taurūnas Baužas, pateikę spektaklį vaikučiams nuo vienerių metų.

⁶⁵ Piaget 1980, 328.

Scenografija iš pradžių pasirodo ganėtinai primityvi – juodas patiesalas, apjuostas kvadratu balta juosta, spektaklio lankytojus pasitinka du besišypsantys veikėjai, kurie netrukus pasislepia mėlyname patalų užvalkale, o tada jiems maskatuojantis viduje, girdisi vandens pliuškenimas – vaizdas ir mėlyna spalva koreliuoja su garsu, nukelia į vandens pasaulį. Ir taip visame spektaklyje, muzikos garsai ir sąskambiai kaip fonas iliustruoja vaizdą, jį papildo. Garsiniai efektai yra subtilūs ir išieškoti, papildo atmosferą, vaikai išgirdę pasikeitusius garsus nešoka, tačiau stebi ir jaučia juos supančią aplinką.

Scenografinis minimalizmas neilgai trukus pasidengia įvairiausiomis spalvingomis skiautelėmis. Nuoseklus vyksmas intriguoja ir žavi savo paprastumu. Skiautelių galima rasti visur: personažų kišenėse, atitraukus scenos-patiesalo kišenėles, net kamuoliai įvilkti į audinį. Valdorfo vaikų darželiuose natūralaus pluošto audiniai, paklodės, užvalkalai yra itin mėgstama žaidimų medžiaga, skatinanti fantaziją bei kūrybingumą, panaudojama namų, palapinių ir pan. statyboms – panaudojimo galimybės yra neribotos.

Kiekvienas turintis vaikų ne kartą yra pastebėjęs, kaip vaikams svarbu turėti savo erdvę, kampelį, kuris būtų mažas ir jaukus, dažniausiai nepritaikytas suaugusiems. Toks objektas gimsta Lėlių teatre, dar spektakliuko pradžioje naudojamas mėlynas užvalkalas patampa palapine, kurioje galima drąsiai pažaisti ar pasislėpti visiems žiūrovams po pasirodymo. Tikslingai parinkta ir muzika, kuri nuteikia ramiam poilsiui.

„Šis žaidimas – ypač smagus, nes jis kitoks tiek savo forma, tiek turiniu. Spektaklyje „Vienas, du – kur tu?“ nėra teksto, bet labai daug įspūdingo vaizdo, judesio, klounados, šiuolaikinio cirko elementų. Nors kuriame lėlių teatre, tačiau nesislepiame už širmų, esame ir veikiame scenoje, nevaidiname, o žaidžiame. Žaidimas leidžia išlikti natūraliais, užmegzti ypač šiltą, betarpišką santykį su žiūrovu“, – kalbėjo prieš premjerą M. Mikalauskaitė.⁶⁶

„Vienas, du – kur tu?“ – tai interaktyvus objektų ir judesio spektaklis skirtas patiems mažiausiems ir šiek tiek ūgtelėjusiems. Pasitelkdami ryškias spalvas, geometrines formas ir išraiškingą muziką sukuriama didelė pažinimo ir žaidimų aikštelė, įtraukianti mažuosius žiūrovus ir tėvelius į bendrą veiksmą, kūrybinį procesą. Stebuklais ir staiga atgyjančiais objektais, kurių galima rasti kiekvieno vaiko žaislų dėžėje, bandoma sudominti patį mažiausią žiūrovą, sukelti jam geras emocijas, išlaikyti dėmesį, sukurti šiltą ir saugią atmosferą. Spektaklio siužetas, tai dviejų žmonių kelionė žaislų dėžėje. Spektaklyje daug žaidžiama – tarpusavyje, su vaikais, nes žaidimai yra pagrindinė mažylių gyvenimo dalis, tik įvairiausių žaidimų dėka vaikai tobulėja, mokosi ir pažindinasi su juo supančiu pasauliu. Šis spektaklis – tai mūsų teatro investicija. Mes matome, jog

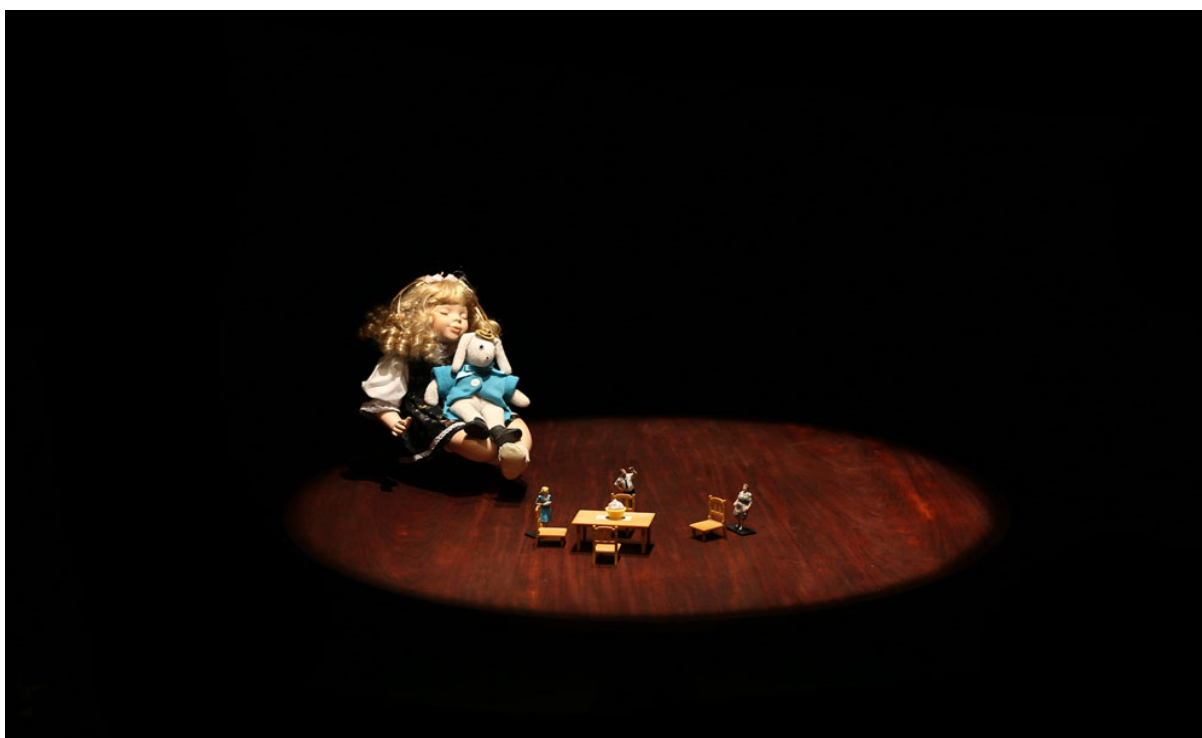
⁶⁶ Menų faktūra.

spektaklių mažiausiems poreikis yra didžiulis ir norime užtikrinti tęstinumą, kad kūdikiai, kurie jau matė mūsų spektaklius, būdami vos keletą mėnesių, augtų kartu su lėlių ir objektų teatru⁶⁷, – pažymėjo Klaipėdos lėlių teatro vadovė Aušra Juknevičienė.

Po spektaklio vaikai turi galimybę paliesti rekvizitus, pajauti jų struktūrą, pažaisti spalvų gausoje. Mėtomos skarelės, didžiulio kamuolio stumdymas bei galimybė įlįsti į palapinę mažuosius žiūrovus dar labiau sujaudina. Tenka palaukti savo eilės, prisiminti dalinimosi su kitais įgūdžius, nedrąsiausius lydi mamos, kurios įkvepia ryžto prisijungti prie šėlstančios kompanijos. Žaisminga atmosfera užsitęsia iki 15 minučių. Tokia galimybę užmegzti dar glaudesnę ryšį su teatru, paliesti ir užuosti – paliečia sielos gelmes, kviečia kurti ir tyrinėti.

2.3. Nepaprasta Edvardo Tiuleino kelionė

2015 metų pradžioje dienos šviesą išvydo nepaprastas spektaklis nepaprastu pavadinimu „Nepaprasta Edvardo Tiuleino gyvenimo kelionė“. Lėlių spektaklis vaikams nuo trejų iki dvylikos metų pastatytas pagal Kate DiCamillo romaną „Nepaprasta Edvardo Tiuleino kelionė“. Reikia paminėti, jog ši istorija puikiai tiktų, ir net neabejoju patiktų ir suaugusiems. Labai vaizdingai, įtaigiai ir jautriai papasakota istorija apie porcelianinį triušį, kuris mokosi mylėti. Spektaklyje tai pliušinis baltas ir niekuo, rodos, neypatingas senas žaisliukas, tačiau toks svarbus ir mylimas lėlės-mergaitės Abilenos.

⁶⁷ Atvira Klaipėda 2018.

Edvardas Tiuleinas – tai išpaikintas triušis, kuriam nerūpi niekas, išskyrus jį patį. Vieną dieną Edvardas pasimeta. Glūdėdamas vandenyno gelmėse, šokdamas gatvėje, susitikdamas su keisčiausiais žmonėmis, triušis supranta, kad jo širdis sukurta mylėti. Ieškodamas kelio namo jis keliauja iš rankų į rankas, mokosi vertinti draugystę, ima suprasti, kas yra meilė, prisirišimas, ilgesys. „Atverk savo širdį – ir kas nors ateis. Kas nors tikrai tavęs ateis“, – tokia pagrindinė spektaklio mintis. „Kiekviena meilė yra kelias. Šiandien, manau, tai – labai aktualu. Galvoti ne apie tai, kodėl manęs nemyli, bet ką aš myliu ir kaip myliu. Ką padariau, kad mylimas žmogus jaustųsi laimingesnis. Juk meilė – tai yra davimas, dalinimasis nelaukiant atsako, – sakė spektaklio režisierė Gintarė Radvilavičiūtė⁶⁸.

Klaipėdos lėlių teatre ši nuostabi istorija pasakojama be žodžių, pačių aktorių susikurta kalba, kuri tikrai būtų suprantama ir lietuviškai nemokantiems žiūrovams – universali, papildyta garsiniais murmesiais, kurie aiškiai transliuoja dialogų prasmę savo intonacijomis. Pasirodo, statydami spektaklį jo kūrėjai paskelbė vietinėje spaudoje, kad ieško senų žaisliukų, kuriuos būtų galima prikelti naujam gyvenimui – gyvenimui scenoje. Nelengva užduotis buvo atrinkti iš didžiulės gausos tinkamiausius. Galima tik įsivaizduoti, kaip suvirpėjo žaisliuko savininko širdelė pamačius savo numylėtąjį lėlių teatro spektaklyje. Kūrėjai šiuo žingsniu ragina žiūrovus pažvelgti į žaislą kitomis akimis, ugdo vaikų vaizduotę, kūrybiškumą, parodo, kad lėlių teatras gali būti nenusipėjamas, asociatyvus, įdomus, kuriamas ir namuose.

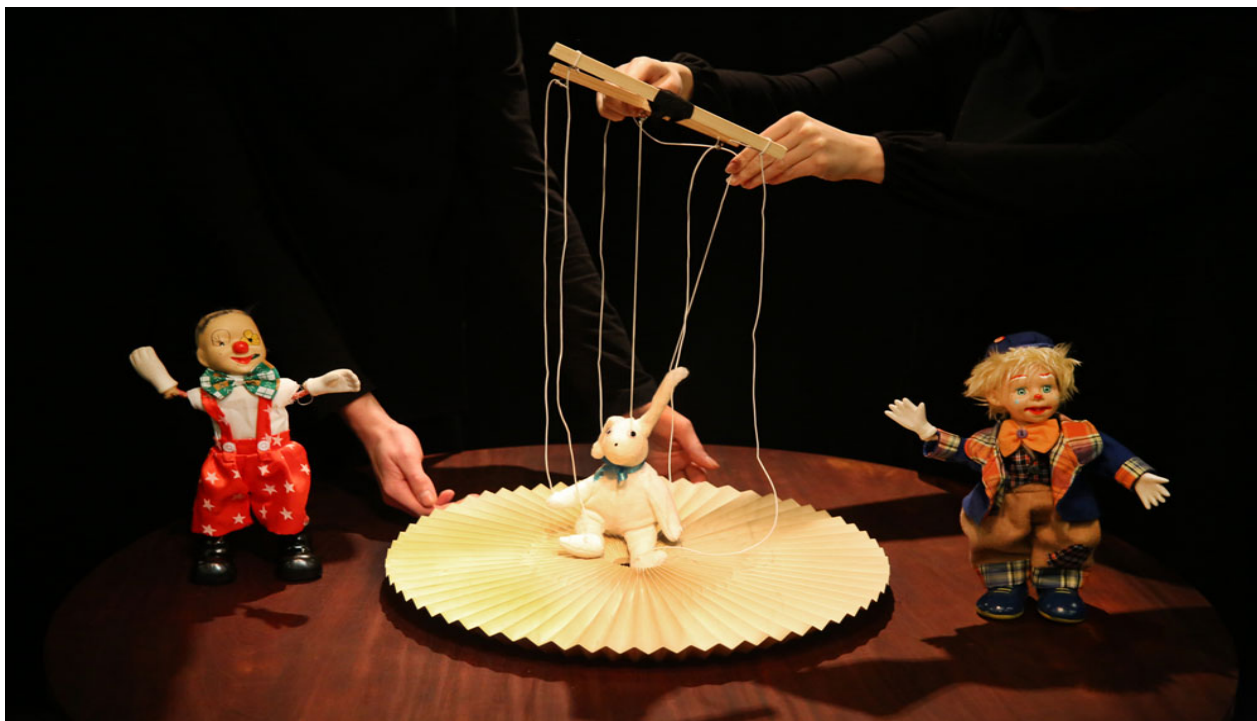

Kiekviena dekoracija, žaislas ir apvalus stalas-scena yra seni bei keliantys nostalgiją vyresnės kartos atstovams – vaikų tėvams ir seneliams. Režisierė, paklausta, kodėl pasirinko būtent lėlių teatrą,

⁶⁸ Klaipėdos lėlių teatras.

ką jai reiškia lėlė, atsako: „Žavi lėlės, objekto, materijos atgijimo stebuklas, galimybė negyvai materijai įkvėpti gyvybę, stebėti jos gyvenimą“⁶⁹. Tai lyg aliuzija į tuos laikus, kai importininių žaislų beveik nebuvo galima gauti, tad kiekvienas žaislas buvo ypatingas ir numylėtas. Prieraišumas žaislui išsirutuliodavo į prieraišumą žmogui. Šiandien „kalnai“ žaislų vaiko kambaryje neleidžia užmegzti tvirtesnio ryšio su žaislu, vaikai jų nebesaugo, vos įlūžęs žaisliukas keliauja į šiukšlyną. O jeigu vaikystėje nepavyksta kurti prieraišumo ir tvarių santykių, visa tai persikelia ir į suaugusiųjų gyvenimą. Žinutė apie santykių kūrimą ir puoselėjimą užkoduojama vaikų ir suaugusiųjų širdyse, parsinešama į namus. „Pastarąjį dešimtmetį lėlių teatro meninė kalba atgimsta prabildama į mus daiktų ar objektų kalba teatro raiško būdais, drąsindama naujai pažvelgti į save daiktų pasaulyje“⁷⁰ sako teatrologė S. Burneikaitė, kalbėdama apie šį spektaklį.

Estetinė tvarka ir netvarka labai ryškiai atskiriama. Vaidinimo metu, keičiantis scenoms, į akis krenta neskubančios ir kruopščios rankos, kurios nuvalo trupinėlius bei išsiliejusio vandens lašelius nuo stalo. Kelionės momentą puikiai perteikia besisukantis apsibraižęs ir padėvėtas apvalus staliukas. Režisierė G. Radvilavičiūtė su visa kūrybine komanda preciziškai perteikia paprastą gyvenimo tiesą: gimėme tam, kad mylėtume. Su meile auklėjami vaikai, su meile priimami pasimetę jausmuose, klaidų pridarę draugai ar artimieji, pasaulį daro šviesesnį ir prasmingesnį. Juk dažnu atveju imame vertinti, tai ką turime, kuomet patiriame neigiamų išgyvenimų, praradimai gali vesti į naujus ir tikresnius atradimus.

Mažųjų žiūrovų reakcijos ir užburianti ramybė tarsi meditacinė: švelnūs muzikos garsų sąskambiai, kuriuos sukūrė nepaprasto talento kompozitorius Donatas Bielkauskas ir tylos virpesiai

⁶⁹ Razmytė, 2017.

⁷⁰ Burneikaitė, 2016.

neleidžia nusikosėti ir triukšmauti – vaikai savo noru tyloje sukaupia ir surenka save nuosaikiam stebėjimui to, kas vyksta prietemoje. Vintažiniai metalofono garsai skamba atsargiai, tarsi nenorėdami sugriauti pagarbaus žiūrovo ir žaislo santykio.

Pabaiga, kaip vaikai ir nujaučia bei visa esybe tikisi, yra teigiama, viskas baigiasi gerai. Po ilgų klajonių triušis Edvardas grįžta į savo mergaitės glėbį. Ikimokyklinio vaikams labai svarbus tikėjimas, jog pasaulis yra geras ir gražus (taip teigia R. Šteineris). Amžinosios vertybės, kurių tiek daug šiame 45 minučių trukmės spektaklyje po šešių metų vis dar sulaukia daugybės žiūrovų – kas tikra, tas nemiršta. Gyvenimo ciklas nesustoja, tad ir lėlių teatre žiūrovų, kurie dar norės pamatyti, netrūks dar ilgai.

2.4. Visi žaidėme „Namus“

Apie trečiuosius – ketvirtuosius gyvenimo metus vaikas imasi žaisti vaidmeninius žaidimus. Tai ką pastebėjo per trumpą savo gyvenimą pradeda mėgdžioti ir perkelti į žaidimų aikštelę. Susitikę skirtingo amžiaus vaikai greitai pasidalina vaidmenimis ir pirmyn! Štai tėtis, mama ir kaip gi be vaiko. Labai įdomu stebėti tokį žaidimą, žinoma, paslapčia. Po žaidynių galima pasidaryti tam tikras išvadas ir gauti užuomenų, kaip gi tas mažas sutvėrimas mato šeimą, koks jo pasaulėvaizdis: gal mama ir tėtis labai daug dirba ir vis kartoja „Pažaisim vėliau, dabar neturiu laiko“. Ir kas gi tas laikas? Jo prasmę vaikas gali suvokti tik apie devintuosius savo gyvenimo metus.

Spektaklyje „Namai“ matome du žmones: jų santykiai, prasidėję nuo balto popieriaus lapo, lankstosi, klijuojasi, plėšosi, glamžosi, bando atrasti tinkamus kampus, galiausiai susideda į gyvenimą⁷¹. Viena iš dviejų aktorių Monika Mikalauskaitė-Baužienė labai paprastai perteikia ir įsikūnija į vaidmenį, o juk įtikima vyksmu scenoje, kai atrodo, jog net ne vaidina. Žaidimo vyksmas gana monotoniškas, kas laukia sprogimo – jo nesulauks. Kęstutis Bručkus, vaidinantis tėtį, taip pat jaukiai ir ramiai veikia prie stalo. Lengvai atpažįstami personažai žaidžia prie stalo, rankose atgaivindami ir prikeldami paprasčiausią popierių.

Estetinis vaizdas ir sukuriami stebuklai paprastumu kaip visada nukelia lyg į meditaciją: pamiršti aplinką, prarandi laiko nuovoką, nusikeli į scenoje kuriamą mažytį pasaulėlį, į gyvenimą, už kurio veikėjus „sergi“. Vaikai stebėdami veiksmą scenoje, nejučia komentuoja, ką mato: Čia tėtis, čia mama, čia ūsai ir t. t. Daugiausiai atgarsių sulaukia scena, kuomet suaugęs popierinis vaikas, lengvo ir tykaus šokio metu yra suplėšomas į gabalėlius mylinčių tėvų. Bet tada kaip tik šioje lūžio vietoje žaidimas prasideda iš naujo. Iš naujo nuo popierėlio ant stalo. Koks bus žaidimas, niekas negali nuspėti.

⁷¹ Klaipėdos lėlių teatras.

Amžinosios šeimos vertybės, kuriuos taip garsiai, gal net per garsiai, linksnuojamos šiandien, spektaklyje vėlgi pateikiamos kaip duotybė žmogui. Šeima mažiausia bendruomenės dalelė, kurios įstatymus ir nuostatas kuria kiekviena sau ir dėl savęs. Konfliktai scenoje sprendžiami neskubant, jaučiant šalia esančio sielą, be pykčio ir triukšmo, kreipiant dėmesį į kito jausmus ir norus. Abipusis supratimas turbūt ir yra esminė vertybė, ne kiekvienam duota ir suprantama. Esminė žinutė žiūrovui, ne tik vaikui – abipusė meilė ir noras būti kartu, tyli pagarba kito jausmams ir norams.

2020 m. Klaipėdos lėlių teatro spektaklio „Namai“ kūrybinė komanda buvo nuominuota „Auksinių scenos kryžių“ apdovanojimui spektaklio vaikams ir jaunimui kategorijoje. Lėlių spektaklis skirtas vaikams nuo 5-erių metų. Spektaklis inspiruotas Gendručio Morkūno apysakos „Iš nuomšiko gyvenimo“ ir neturi atskiro režisieriaus – prie jo padirbėjo visa komanda: Aušra Bakanaitė, Gintarė Radvilavičiūtė, Virginija Rimkaitė, Justina Kalnietytė, Verdenė Monika Valkiūnaitė, Donatas Bielkauskas (Donis), Monika Mikalauškaitė-Baužienė bei Kęstutis Bručkus. 2019 metais pastatytas spektaklis yra dar jaunas. Karantino metu jį galima peržiūrėti kompiuterio ekrane, tačiau, natūralu, jog spektaklio dvasia nublanksta, mat galima matyti aktorių ir veiksmą tik tą, kurį parodo operatorius.

2020 m. 12-ame Tarptautiniame lėlių teatrų festivalyje-konkurse „Aitvaras“ lėlių spektaklio „Namai“ aktoriai Monika Mikalauškaitė-Baužienė ir Kęstutis Bručkus įvertinti Geriausio aktoriaus ir aktorės nominacija. Kino ir teatro kritikė Jūratė Visockaitė kalbėdama apie vakarų Lietuvos kultūrą viltingai prabyla, jog Klaipėda drąsiai gali aplenkti Kauną ir priartėti prie Vilniaus. Ir aprašydama tris spektaklius, apie „Namus“ nedvejodama taria: „Užtat klaipėdiečių komandos iš popieriaus padarytas grynų gryniausias lėlių teatras vaikams „Namai“ (lapkričio 17 d.) kompensuoja meno stoką“⁷². Išmargintame, garsų ir efektų persotintame pasaulyje sunku surasti ir atskirti tai, kas gryna ir tikra, paprasta ir suprantama. Bet šis Klaipėdos lėlių teatro kūrinys išsiskiria savo paprastu tobulumu, budina fantaziją ir kūrybiškumą, budina kūrybai. Nelieta atskirties tarp pertekliuje gyvenančių ir tarp tų, kurie nieko neturi (Niekas – tai, kai lentynoje ar dėžėje nesimėto krūvos skambančių ir žybsinčių žaislų, žaisliukų). Senoji lietuvių tobuloji kultūra gimė nepritekliuje ir skurde, ne vienas kūrėjas ir menininkas dienas baigė tuščiu skrandžiu.

2.5. „Lėlių teatro magija“

Klaipėdos lėlių teatras siūlo lėlių gamybos dirbtuves, kurių metu galima pasigaminti įvairių technikų lėles, atskleisti teatrinės lėlės gyvybės paslaptis, išlaisvinti vaiko individualybę, vaizduotę, kūrybingumą.

Interaktyvi lėlių teatro istorija vaikams nuo 5 metų iki 10 metų. Tai jaunos Klaipėdos lėlių teatro menininkės Aušros Bakanaitės kūrybinis projektas, kurio bendraautoriais tampa visi jo dalyviai. Programos metu vaikai iš paprasto popieriaus lapo patys susikuria po lėlę, sužino, kaip jai suteikti gyvybę ir sukurti spektaklį. Pagrindinis programos personažas – objektas A4 – teatrinės edukacijos dalyviams atskleidžia svarbiausius lėlių teatro istorijos bei raidos momentus, padeda atrasti lėlių teatro kūrybinius principus ir pajusti teatro magijos galią⁷³.

⁷² Visockaitė, 2019.

⁷³ Klaipėdos lėlių teatras.

Paklausta, kodėl svarbios ir naudingos teatro organizuojamos veiklos, kurių metu vaikai gaminasi teatro lėlytes, kuria savo mažąjį pasaulį. Kodėl tai yra svarbu ir naudinga vaikui, G. Radvilavičiūtė atsako: „Vaikai yra kūrybingos būtybės, jie visą pasaulį „geria“ į save, jiems svarbu patiems tai patirti, kuo daugiau sužinoti, išjausti, paliesti, suprasti, tad pats kurdamas išgyvena kartu, supranta save, pasaulį, ką norėtų veikti, skleidžiasi jo talentai, polinkiai... Toks mūsų kaip teatro tikslas – būti įkvėpiančia šviesa“⁷⁴.

Vaikų gebėjimas kurti yra prigimtinis, noras iš nieko padaryti kažką unikalaus yra didžiulis. Vaikus vertėtų saugoti nuo vertinimo, akcentuoti kūrimo momentą, žadinti pasimėgavimo jausmą kūrybinio proceso metu. Pastaruoju metu tėvai itin saugoja vaikus nuo bet kokių iššūkių, vyraujanti žaislų forma yra „vieno mygtuko paspaudimas“, todėl pamėginus pasidaryti ar sukurti kažką naujo, vaikus gali užklupti dvejopi jausmai: džiaugsmas prilygstantis euforijai arba didžiulis nusivylimas. Ir, natūralu, jog gyvenime šių abiejų kritinių situacijų išvengti nepavyks, todėl gerai, jei tai įvyksta vaikystėje. Įvairiausių jausmų ir potyrių išgyvenimas vaikystėje yra pats stipriausias. Būtent vaikystėje patirti laimėjimai ir tikėjimas savo jėgomis, valios ugdymas suteikia stiprybės siekti ir pasiekti užsibrėžtų tikslų, mokytis atsakomybės dėl savo veiksmų.

2.6. Teatrinė edukacija „Iliuzija lėlių teatre“

Teatrinė edukacija „Iliuzija lėlių teatre“ prasideda pasakojimu, kas yra iliuzija ir kokia jos paskirtis: iliuzijos pojūtis neatsiejamas nuo žmogaus suvokimo apie pasaulį – yra daug situacijų, kai realybė suvokiama ne tokia, kokia ji yra iš tikrųjų, ir dažnai net sunku atskirti, kada matome, girdime, ar kitaip susiduriame su iliuzija: atrodo, kad Mėnulis prie horizonto didesnis, o tyliai čiurlenantis šaltinėlis, rodos, šnabžda⁷⁵. Iliuzija, kaip reiškinytis yra neatskirama vaikystės dalis. Sąmonės ir pasąmonės žaismė su iliuzijomis nuolat kirbina vaikų vaizduotę, ją įaudrina kur kas labiau nei suaugusiųjų. Bežaisdami, – o žaisdami vaikai visuomet gi vaidina! – beklausydami pasakų vaikai kuria iliuzioninę, efemerinę realybę, kurios jie ilgisi, kuria jie gyvena, kuri jiems yra nemažiau svarbi ir tikra už šiuolaikinę materialinę realybę⁷⁶. Taip samprotauja teatralas ir rašytojas Balys Sruoga apie emocijų ir išgyvenimų reikšmę jauniems teatro žiūrovams, apie estetiškos realybės reikšmę vaikams.

Vaikams suteikiama galimybė užmerkus akis, išgirsti keletą garso efektų, melodijų, kurie nukelia į skirtingas vietas: miškas, gatvė, gimtadienis. Vėliau vaikai spėliojo, su džiaugsmu priėmė žaidimo taisykles. „Kiekviena mūsų organizuojama edukacinė veikla turi prasmę ir reikšmę.

⁷⁴ Žr. 2 priedas: Evelinos Mikutienės pokalbis su Klaipėdos lėlių teatro meno vadove Gintare Radvilavičiūte.

⁷⁵ Ištrauka iš įžanginės edukacijos kalbos.

⁷⁶ Sruoga 1967, 45–49.

Susikoncentravimas, smulkioji motorika, galų gale fantazijos išlaisvinimas. Mums tai atrodo labai svarbu. Vaikas turi galimybę pabūti su savimi ir savo mintimis⁷⁷, – sakė A. Juknevičienė.

Lėlių teatre iliuzija neatsiejama nuo lėlininko rankose atgijusio objekto. Edukacijos „Iliuzija lėlių teatre“ dalyviai turėjo galimybę sužinoti, kodėl teatras gali būti laikomas iliuzija, kaip iliuzija sukuriama ir kur ji gyvena. Sužinoję „juodo kabineto“ (taip vadinama scena, erdvė, kurioje rodomi spektakliai) paslaptis dalyviams pateikiama kuriamos atmosferos svarba, o išgirdę apie objekto animavimo subtilybes, gali ir patys pabandyti įpūsti objektams gyvybės. Edukacijoje naudojamos minimalistinės priemonės:

1. Medinis pagaliukas arba šakutė;
2. Popierius, geriau nestoras kartonas;
3. Popieriniai klijai;
4. Šviesos šaltinis: žibintuvėlis arba telefono skleidžiama šviesa.
5. Žirklys.

Popierinės lėlytės gamyba yra itin primityvi, tačiau aktoriai paslapties šydą praskleidžia daugiau papasakodami apie platesnes teatro lėlyčių kūrimo galimybes. Procesas, skatina vaikus fantazuoti ir pasitelkti kūrybines galias.

Mažieji teatro gerbėjai liko pakerėti iliuzijos, kurioje žaidžiama su paprasčiausiais 5 porolono kamuoliukais, kurių judėjimas tamsoje, viduje įtaisytas žibintuvėlis, leidžia jiems atgyti ir įkvėpti gyvybės žaismingam šuniukui, choleriškai bitei, paukšteliiui, mažam berniukui. Trys aktoriai veikdami užtamsintoje erdvėje sukuria paslaptinę iliuziją. Pasirodymo metu buvo galima pastebėti ir vaikų reakcijas, kurių amžius 7-8 metai, be to, edukacijos rengėjai maloniai atsakė į visus jiems iškilusius klausimus, kurių buvo tikrai daug. Tai taipogi įrodo susidomėjimą edukacija. Šią ir kitokias edukacijas bei veiklas Klaipėdos lėlių teatras parodo po 2-3 kartus per dieną.

Teatrinėje edukacijoje „Iliuzija lėlių teatre“ dalyvauta nuotoliniu būdu, tad buvo įdomu pastebėti, kaip veikia tokio tipo veiklos. Šioje edukacijoje du aktoriai (Vytautas Kairys ir Kęstutis Bručkus) su vaikais bendrauja tiesiogiai, bet taip pat porą kartų pateikia nufilmuotus vaizdo įrašus. Bet pati edukacija pateikta profesionaliai, tik tiek, kad vaikai negali sulaukti tiesioginės pagalbos gaminant savo lėlytę iš pateiktų priemonių sąrašo. Todėl tenka kliautis savo jėgomis ir gebėjimais.

2.7. Spektaklis-ekskursija

Klaipėdos lėlių teatre spektaklis-ekskursija organizuojama įvairaus amžiaus vaikų grupėms. Renginio metu parodomas spektaklis, po kurio žiūrovams organizuojama ekskursija po teatrą, jo užkuliusius. Ekskursijos metu norintys gali pabendrauti su spektaklio kūrėjais, apžiūrėti, paliesti lėles,

⁷⁷ Žr. 2 priedas: Evelinos Mikutienės pokalbis su Klaipėdos lėlių teatro vadove Aušra Juknevičiene.

iš arti pamatyti, kaip jos kuriamos ir animuojamos. Kartu vaikai supažindinami, kaip dera elgtis teatre, kaip reaguoti į spektakliuose vykstančius dalykus, drauge su kūrėjais analizuoja spektaklį, užduoda lėlininkams jiems rūpimus klausimus.

Vaikai nuo pat gimimo yra smalsūs. Kiekvienas iš tėvų ne kartą susidūrė su dilema muziejuje, kuriame eksponatai neliečiami rankomis. Su noru viską pačiuopinėti nenuilstamai tenka kovoti, kartais net grumtis, bet ši unikali galimybė paliesti teatrą yra be galo žavi ir viliojanti, patenkinanti prigimtini norą pajauti viską savo kailiu. Per pojūčių patenkinimą (ne tik regos ir klausos) ateina gilesnis suvokimas, kas tas teatras ir kam jis skirtas. Teko gordėti, jog po šios ir kitų panašių veiklų bei galimybės prisiliesti, vaikai gauna ne tik gerų emocijų, kurios yra būtinos asmenybės vystymuisi, bet ir grįžus į namus vaikai kitomis akimis pamato savo kambarį, patalynę spintoje ar paprasčiausią arbatos puodelį. Taigi ne šiaip sau mažyliai iki metų įdomiausius žaidimus susiorganizuoja virtuvinėje spintelėje.

2.8. Interaktyvi paroda „Mažieji pasauliai“

Klaipėdos lėlių teatro edukacinis centras karantino metu pasiūlė interaktyvią parodą „Mažieji pasauliai“. Paroda skirta visai šeimai. Jos metu siūloma apžiūrėti mažuosius pasaulius, susipažinti su šešėlių teatru, pažiūrėti lėlinės animacijos filmuką „Matilda ir atsarginė galva“ (rež. Ignas Meilūnas), patiems pasigaminti savo mažąjį pasaulį.

Lėlinės animacijos filmukas suaugusiuosius gali nemaloniai nustebinti savo siužetu. Pagrindinė veikėja Matilda – mergaitė, kuri labai gerai mokosi, yra mėgiama mokytojos, ja didžiuojasi mama, taip pat dėl puikių mokymosi rezultatų. Vieną dieną veikėjos „galva perkaista“, todėl mama užsako kitą galvą, pakeičia ja senąją ir toliau į ją „kemša“ žinias. Pakeitimo momentas ir pats faktas gana grubus, tačiau vaikai tai priima tarsi juokelį, pokštą. Kitoje scenoje, autobuso stotyje, mama ir Matilda netyčia pakeičia naująją galvą į senelės turimą kopūstą. Senelė dėl prastos regos išverda atsarginę Matildos galvą, o mama, pastebėjusi kopūstą vietoj galvos, ima panikuoti ir deda visas pastangas, kad surastų močiutę ir apsikeistų galvomis.

Tuo metu Matilda stotyje susidraugauja su klasės vaikais, su jais patraukia į zoologijos sodą, mat iki tol, skyrusi visą laiką mokymuisi, negali užmegzti tvarios draugystės. Mergaitė iš mokslų, kurie tapo savotiškais spąstais, ištrūksta tik tada, kai mokykloje, mamos ir mokytojos akivaizdoje su naująja galva lyg kamuoliu ima žaisti, mokytojai ir mamai perduoda žinutę, jog galbūt nėra būtinybės viską išmokti mintinai.

Ekranu pasiūlymas Klaipėdos lėlių teatre stebina ir kelia abejonių dėl jo reikalingumo. Ne tik dėl abejotinos reikšmės turinio ir pagrindinės lėlinės animacijos filmuko transliuojamo minties, bet ir dėl paties fakto, jog teatre galima pažiūrėti filmuką. „Lėlinė kino animacija yra magiškas dalykas.

Ypatingai jis tampa patrauklus, kai sužinai kaip vyksta kūrimo procesas – tai ilgas ir kruopštus dailininko ir operatoriaus darbas. Filmukas šioje ekspozicijoje užima tik menką dalį 12 minučių. Tuo labiau, kad pažiūrėję filmuką vaikai turi galimybę susipažinti su čia pat stovinčiomis tikromis filmo scenomis – maketais. Tai yra pažinimas ir edukacija. Stengiamės, kad mūsų lankytojai į viską pažvelgtų giliau ir išsamiau⁷⁸, – paprieštaravo A. Juknevičienė. Anot G. Radvilavičiūtės, animacinis filmas buvo kuriamas dvejus metus, o pats animavimo procesas truko net 6 mėnesius. Visi elementai – dekoracijos, lėlės, net jų vidinės konstrukcijos, buvo kurti pačių kūrėjų rankomis. Tai labai įdomi meno šaka – lėlinė animacija. „Taip, tai sedėjimas prie ekranų, tačiau mes ne prieš sedėjimą prie ekranų, mes už tai, kad vaikai matytų kokybišką kūrinį, kuris pamokytų, įkvėptų. O tai labai geras lietuvių lėlinės animacijos darbas, kurį vertą pamatyti kiekvienam⁷⁹.“

Jai antrino meno vadovė G. Radvilavičiūtė: „animacinis filmas buvo kuriamas dvejus metus, o pats animavimo procesas truko net šešis mėnesius. Visi elementai – dekoracijos, lėlės, net jų vidinės konstrukcijos, buvo kurti pačių kūrėjų rankomis. Tai labai įdomi meno šaka – lėlinė animacija... Taip, tai sedėjimas prie ekranų, tačiau mes ne prieš sedėjimą prie ekranų, mes už tai, kad vaikai matytų kokybišką kūrinį, kuris pamokytų, įkvėptų. O tai labai geras lietuvių lėlinės animacijos darbas, kurį vertą pamatyti kiekvienam⁸⁰.“

Jungtinėje Karalystėje buvo atlikta eilė tyrimų apie vaikų raštingumo ir kalbinio ugdymo procesus, kurių rezultatai nustebino mokslininkus⁸¹. Buvo manoma, kad ikimokyklinio amžiaus vaikų komunikaciniai gebėjimai yra pakankamo lygio, bet atlikus tyrimus ir juos pakartojus, ši hipotezė nepasitvirtino.

Tyrimai rodo, kad vaikų komunikaciniai gebėjimai yra žemo lygio. Nepaisant visų mokymų ir visų investuotų į ankstyvąjį kalbinį ugdymą pinigų Jungtinėje Karalystėje, kalbinio ugdymo rezultatai ne tik negerėjo, bet priešingai – suprastėjo. Mokslininkų duomenimis 74 proc. vaikų kalbėjimo ir klausymo įgūdžiai blogėjo atlikus pakartotinį tyrimą praėjus 5 metams (2001). 2004 metais atliktas ankstyvojo amžiaus vaikų kalbos tyrimo projektas „AŠ GALIU“ (I CAN) pateikė 32 duomenis, kad 94 proc. ikimokyklinio amžiaus vaikų komunikaciniai gebėjimai yra per žemo lygio⁸². Buvo ieškoma priežasčių. Projektas „Pokalbis su jūsų kūdikiu“⁸³ identifiko pagrindinius faktorius. Šis tyrinėjimas parodė, kad kai kurie tėvai nepripažįsta vaikų ir tėvų komunikacijos įtakos vaikų kalbai ar nesusieja komunikavimo įtakos skaitymo ir rašymo įgūdžių formavimuisi. Ikimokyklinio ugdymo pedagogams užsienyje, kaip ir Lietuvoje, trūksta ne tik teorinės, bet ir praktinės patirties ugdant mažų vaikų kalbą, jie susiduria su kalbinių įgūdžių ir kalbos atsilikimo identifikavimo

⁷⁸ Žr. 2 priedas: Evelinos Mikutienės pokalbis su Klaipėdos lėlių teatro vadove Aušra Juknevičiene.

⁷⁹ Žr. 2 priedas: Evelinos Mikutienės pokalbis su Klaipėdos lėlių teatro meno vadove Gintare Radvilavičiūte.

⁸⁰ Žr. 2 priedas: Evelinos Mikutienės pokalbis su Klaipėdos lėlių teatro meno vadove Gintare Radvilavičiūte.

⁸¹ Bruce; Spratt 2009, 255.

⁸² Bruce; Spratt 2009, 307.

⁸³ Talk to Your Baby projekt, 2005.

problemomis. Buvo identifikuota daug gyvensenos faktorių, kurie įtakotų kalbos neišsivystymą ikimokykliniame amžiuje:

- motinų darbas ir karjeros siekimas;
- bendrų šeimos pietų su dienos aptarimu nebuvimas;
- tėvų nuovargis, nenoras bendrauti ir žaisti su vaikais;
- vaikų priežiūros įstaigų aukšta kaina;
- vietoj viso to jau ankstyvajame amžiuje pasiūlant televizijos ekraną.

Mokslininkai siūlo, kad komunikacinės kompetencijos įgijimui, bendraudami galėtų padėti seneliai. Nes pagrindinė vaikų kalbos įgūdžių smukimo priežastis yra televizija, kompiuteriai ir telefonai.

Po lėlinės animacijos filmuko vaikai pakviečiami atidžiau apžiūrėti toje pačioje patalpoje esančias lėles, yra keletas kadruočių ir kitų svarbių filmo elementų ekspoziciją. Toks įvykių posūkis vaikus tiesiog sužavi, mat užgimsta jausmas, kad viskas, ką matė ekrane yra tikra. Tik tuo pat metu tenka kovoti su didžiuliu noru viską paliesti, paimti, paspausti. Atitraukti dėmesį ir jį suvaldyti padeda parodos kuratorės pasakojimas, kaip gimė „Matilda ir atsarginė galva“. Visas gamybos ir kūrybinis procesas truko apie metus.

Parodoje lankytojai išvys pamatys įvairių situacijų iš žmonių gyvenimo „Biržų duonos“ gaminių pasaulyje, taip pat – keramikės Annos Braginos kurtą banginį, ant savo kūno nešantį visą Klaipėdos miestą: namukus, elektros stulpelius ir net didįjį švyturį – vaikams pasiūloma sugalvoti vardą šiam banginiui. Ko gero, ne vieną maloniai nustebino meninikės Gretos Alice sukurtos iliustracijos, savo paslaptį atversiančios tik pažvelgus į jas pro specialų raudoną filtrą. Kitoje erdvėje nuotaikingus ir įdomius pasaulėlius pristato Karolis Liekis. Vaikus patraukia miniatiūrų tikroviškumas, sužadina fantaziją, paskatina kurti. Jaukiai fachverkiniame Klaipėdos lėlių teatro edukaciniame centre įsikūrė ir Elenos Selenos erdvinės iliustracijos bei Indrės Ercmonaitės mini galerijos. Staigmena lankytojų laukia ir Edukacinio centro kiemelyje – čia apstu Šilutės meno mokyklos dailės skyriaus mokinių kurtų ir stikliniuose cilindruose įsikūrusių miestų, kaimelių, žmonių bei gyvūnų.

Įaudrinti mažieji meno mėgėjai čia pat gauna galimybę patys susikurti savo mažąjį pasaulėlį. Mažos kartoninės dėžutės neilgai trukus prisipildo plunksnų, sagučių ir degtukų, kurie transformuojasi į gatvės žibintus, suoliukus bei pavėsesines. Parodos kuratorė dalinasi tėvų atsiliepimais, jog tokia veikla persikelia ir į namus. Jie su nuostaba kalba apie tai, jog kūrybinis procesas neabejotinai vaikus įtraukia ir sudomina, skatina kurti ir įgyvendinti įvairiausias fantazijas. Dažniausiai šiandieninėje žaislų rinkoje, kad ir kaip keistai atrodytų, tačiau pasirinkimas gana ribotas: perteklinė spalvų ir garsų įvairovė, neretai pasitaikantis vieno mygtuko paspaudimo principas. Baigtinis produktas neskatina kurti, priešingai, vaikai pamato, paliečia, perpranta funkcijas ir viskas,

galima ieškoti kito žaislo. Dažnai tėvai skundžiasi, jog sunku sudominti šių dienų vaikus, tačiau tai ne tiesa, nes paprasčiausiai priemonės, kuriomis bandoma sudominti, yra netinkamos, nuobodžios gilesniam patyrimo ir pažinimo jausmui.

2.9. Klaipėdos lėlių teatro Karakumų asilėlio mokykla

Teatro spektaklio metu išreiškiama viena pagrindinė tema ar mintis tarsi gaubtas, kuriame pasėta sėkla sudygs ir auga. Vaikas ar suaugęs, su teatre patirtais išgyvenimais palieka erdvę ir gyvena toliau. Tačiau natūralu, jog vaikams spektaklyje užgimsta klausimai: kas ta lėlė, kaip ji kalba, norėtusi po spektaklio ją pakalbinti. Todėl ir atsirado naujas reiškinys Klaipėdos lėlių teatre, kuris turėjo papildyti ir praplėsti teatro nešamą šviesą – Karakumų asilėlio mokykla. Mokyklėlės tikslas – supažindinti su lėle, lėlių teatru, puoselėti žmogiškąsias vertybes, mokyti vaikus veikti ir gyventi grupėje, reikšti mintis, nebijoti savęs ir kitų. Mokyklėlės direktorius – Karakumų asilėlis – lėlė mažam auklėtiniui tampa autoritetu, kurio klausyti ne iš baimės, o todėl kad taip reikia, tokios abipusio susitarimo taisyklės.

Autoriteto klausimai kaip niekada yra aktyvūs ir gyvi šiame amžiuje. Nuolat apie tai yra diskutuojama namuose, ikimokyklinio ugdymo įstaigose, mokyklose. Kas buvo priimtina ir toleruotina praėjusiam amžiuje kalbant apie vaikų autoritetus ir jų paklusimą autoritetams, naudojant prievartą ir smurtą (tiek fizinį, tiek psichologinį), tas absoliučiai netinka šių dienų aktualijoms. „Bet kuriuo atveju mes, „liepdami“ vaikui kažką daryti ar bandydami „priversti“ jį tai daryti, iškviečiame vaiką į kovą dėl valdžios“⁸⁴. Atliepdami aktualijas, kurias ir puoselėja požiūrį į vaiką pasitelkdami susitarimus mokyklėlės kūrėjai suteikia žinių bei alternatyvų tėvams, kurie susiduria su iššūkiais augindami vaikus.

Lėlė veikia vaiką – subtiliai, geranoriškai, teisingai, skatindama mokytis ir siekti gėrio. Čia ji vaikui tampa ne žaislu, o gyva būtybe, su kuria galima bendrauti, kuri moko. Paskelbto karantino metu, mažieji teatro mėgėjai nėra palikti be meno. Klaipėdos lėlių teatro kūrėjai prisitaikė prie šių dienų situacijos ir rengia nuotolines pamokėles ikimokyklinukams, kurių dalį viešai publikuoja *youtube.com* kanale. Išsirenkamos aktualios temos, tokios kaip „Draugystė“, „Šeima“, „Svajonė“, „Gamta mūsų namai“ ir pan. Beabejo, neapsieita be lėlių personažų, kurios padeda atskleisti temą⁸⁵.

Lėlių teatro mokyklėlėje tėveliai turi galimybę praleisti kartu vertingą valandėlę su vaiku, o vaikai – betarpiškai bendrauti su Karakumų asilėlio mokyklėlės vadovėmis, lėlėmis, bendraamžiais, pažinti sudėtingą pasaulį paprastomis priemonėmis. Įdomu tai, kad šią mokyklėlę vaikai lanko su tėveliais arba seneliais, nes vienas iš mokyklėlės tikslų, yra suartinti šeimą, užtikrinti kokybiško

⁸⁴ Dreikur; Soltz 2010, 126.

⁸⁵ Klaipėdos lėlių teatro youtube kanalas.

bendravimo valandėlę. Šiuo atveju suaugusieji dar gali būti ir savotiški žaidimo moderatoriai, kurie gali siužeto liniją pakreipti tam tikra linkme, įterpti pamokymus, formuoti pasaulėvaizdį, priimtina ir artimą susikurtai vertybinei sistemai. Svarbu suprasti, jog čia vaikai neruošiami aktorystei bei vaidybai, nors kai kuriems vis dar sunku netapatinti vaidmeninių žaidimų ir vaidinimo. Teatologė ir pedagogė Vida Kazragytė išskyrė kelis esminius aktoriaus veiklos skirtumus:

1. Skirtingi adresatai – vaikai žaidžia sau, dėl savęs ir žiūrovų stebėjimas praktiškai visada „išardo“ įsikūnijimą į personažus.

2. Žaidime „be vaidybos“ matome ir įprastą bendravimą, o spektaklyje tik bendravimą vaidmenimis.

3. Žaidžiant siužetas yra savas, o vaidinime autoriaus.

4. Vaidinime koreliuoja įsivaizdavimas, tekstas, emocijos, įsikūnijimas į vaidmenį, o žaidime nuolatinė improvizacija, tikrovės atkūrimas iš atminties. Žaidžiant vaikas susitapatina su veikėju nepastebimai ir nesąmoningai, o vaidinant būtina apgalvoti įvykių ir veiksmų seką, aplinkybes, kuriomis bus veikiamas⁸⁶.

Klaipėdos lėlių teatras buvo vienas pirmųjų, kuris pradėjo rengti edukacines veiklas Klaipėdos mieste. Pamokėlių struktūra per ilgus metus išliko ta pati, tačiau keitėsi priemonės, temos, jų pateikimo metodai. Edukacijos pradžioje buvo skirtos vaikams nuo 3 metų, vėliau atsirado programa ir kūdikiams. „Mes didelį dėmesį skiriame vaiko ir mamos/tėčio/senelių buvimui kartu, – sako Klaipėdos lėlių teatro vadovė Aušra Juknevičienė. Visada akcentuojame, kad pamokėlėse privalu būti kartu su artimuoju ir čia praleisti kokybišką laiką kuriant, bendraujant kartu. Vaikų ir tėvų lūkesčiai turbūt skiriasi – vaikui svarbus saugumas, įdomi kūrybinga veikla, lėlės, tėvams – kad vaikas mokytųsi būti kūrybinga asmenybe, atsikratytų kompleksų, baimių. Dažnai tėvai atveda vaikus į tokio pobūdžio edukacijas, kad išmokytų būti grupėje“⁸⁷.

Tikslai, kurie yra svarbūs mokyklėlės kūrėjams yra bendražmogiški ir aktualūs: susikurti savo lėlę, paprastomis priemonėmis spręsti ir analizuoti išylančias problemas, mokyti bendrauti su bendraamžiais bei suaugusiais, geriau pažinti save ir aplinką, atrasti talentus ir sustiprinti gabumus.

⁸⁶ Kazragytė 2011, 19.

⁸⁷ Žr. 2 priedas: Evelinos Mikutienės pokalbis su Klaipėdos lėlių teatro vadove Aušra Juknevičiene.

3. Klaipėdos lėlių teatras karantino metu

Pirmojo karantino metu, daugiau nei prieš metus viskas užsidarė – kultūrinis gyvenimas tarsi sustingo. Tačiau karantinas tęsiasi jau visus metus, su išlygomis buvo galima atsidaryti teatrams. Bet gruodžio mėnesį vėl uždarius visas kultūrinės įstaigas ir mokyklas, Klaipėdos lėlių teatras prisitaikė turbūt kaip ir daugelis teatrų. Poreikis gyvuoti, žmonių natūralus kultūros ir meno poreikis padiktavo savas sąlygas. Neprilygstančias gyvam kontaktui, kuriuo laikėsi teatro menas, tačiau prilygstantis gelbėjimosi ratui.

Klaipėdos lėlių teatro veiklos nuotoliniu būdu yra pateiktos internetiniame teatro puslapyje⁸⁸:

- Teatrinė edukacija „Iliuzija lėlių teatre“. Paslauga prieinama per Kultūros paso programą, tačiau pasidomėjus detaliau, maloniai pasiūloma prisijungti prie klasės, kuriai edukacija prieinama per Kultūros pasą ir peržiūrėti edukaciją kartu su šeima;
- Lėlių spektaklių transliacija internetu: „Namai“, „Nepaprasta Edvardo Tiuleino kelionė“, „Raudonkepuraitė“.
- Tiesiogiai internetu transliuojami Klaipėdos lėlių teatro parodų atidarymai ir su parodomis susijusios veiklos (edukacijos, pokalbiai su parodų autoriais ir kt.).
- Kalėdiniu laikotarpiu vaikai turėjo galimybę tiesiogiai pabendrauti su Kalėdų seneliu, jis perduodavo linkėjimus vaikams, kurie stebėjo transliaciją internetu.

Jau kurį laiką žiūrovai galėjo stebėti spektaklių transliacijas internetu, bendradarbiauta ir su mokyklomis, švietimo įstaigomis: Klaipėdos lėlių teatras pakvietė pasinaudoti galimybe dalyvauti Teatro organizuojamose edukacijose, spektakliuose bei parodų atidarymuose nuotoliniu būdu. Viltasi, kad tai padės pajvairinti pamokų ar neformaliojo ugdymo veiklą, praplės žinias arba supažindins su lėlių teatro menu, leis išbandyti šį tą naujo. Ir, be abejo, padės išsaugoti žiūrovus karantino metu.

Pokalbio metu su Klaipėdos lėlių teatro vadove Agne Juknevičiene, neišvengta klausimo, kaip karantinas paveikė lėlių teatrą ir jo publiką. Ar teatras jaučia padidėjusį žiūrovų susidomėjimą teatru po karantino, o gal spektakliai, rodomi per kompiuterio ekraną sulaukė kur kas didesnio žiūrovų susidomėjimo nei „gyvi“ susitikimai? „Antplūdžio didelio nėra. Turime dirbti, kad žmonės ateitų. Ir vėl viskas nuo pradžių. Netiesa, kad žmonės išsiilgę, ištroškę renginių, žmonės pasiilgę bendravimo. Milžiniško susidomėjimo kompiuteriuose mūsų atžvilgiu nesulaukėme, žmonės ekranuose domisi kitokiu turiniu ne spektakliais. O kurie domisi spektakliais laukia akimirkos, kada galės susitikti gyvai. Klaipėda yra jūros miestas, mes su jūra konkurencijos nenorime jausti, norime draugauti“⁸⁹.

⁸⁸ Klaipėdos lėlių teatras.

⁸⁹ Žr. 2 priedas: Evelinos Mikutienės pokalbis su Klaipėdos lėlių teatro vadove Aušra Juknevičiene.

Pokyčių karantino metu būta, tačiau temos ir vertybės išlieka tos pačios: „Manau, kad vertybės nepasikeitė: aktualus gėrio blogio temos, draugystės, meilės, praradimų temos. Norisi kalbėtis su vaikais visokiomis, kartais gal ir nepatogiomis temomis. Taip mes augame kartu. Tiek vaikai, tiek mes“⁹⁰. Pasaulis keičiasi, aplinkybės, situacijos, tačiau tai, kas yra vertybė, turėtų išlikti savaime tokia, kokia yra. Draugystė yra draugystė, ji negali išsikreipti, galima tik pildyti draugystės sąvoką, ieškoti būdų, kaip draugystę stiprinti ir puoselėti ir pan.

Bendraujant nuotoliniu būdu su Virginija Rimkaite, Klaipėdos lėlių teatro atstove ryšiams su visuomene, išsiaiškinta, jog teatras nekaupia ir nerenka recenzijų apie jų rodomus spektaklius bei rengiamas edukacijas. Iš tikrųjų, nieko keista, mat nelabai tų recenzijų ir yra. Klaipėdos Ievos Simonaitytės bibliotekoje peržvelgtas laikraštis „Šiaurės Atėnai“ (2015–2021 metų tiražas) ir rastos vos dvi recenzijos apie Vilniuje rodytus lėlių teatro spektaklius. Tiesa, beveik nebuvo rašyta ir apie dramos teatro spektaklius.

Deja, bet dėl karantino sustabdžius teatro pasirodymus salėse, teatras tarsi užšaldomas. Nėra daug teatrologų, rašančių apie lėlių teatrą, tad kilo natūralus klausimas, ar didesnis teatrologų dėmesys galėtų turėti įtakos teatro plėtrai? Turbūt karantino laikotarpiu kultūros žurnalai pristigo temų? Į šį klausimą atsakė G. Radvilavičiūtė. „Nėra daug, bet jų ir nereikia daug (kalba apie recenzijas). Juk ne kiekybė, o kokybė svarbu. Lėlių teatras palyginti jauna meno šaka Lietuvoje, kuri auga, vystosi, mokosi, tad ir žiūrovas, kritikas auga kartu. Žinoma, kiekvienas kuriantis nori būti pastebėtas, apkalbėtas, pakritikuotas, įvertintas. Tik taip eini pirmyn, supranti, kad tavęs reikia, kad kažką domina tavo kūrybiniai ieškojimai. Kūryba be žiūrovo, vertintojo, kritiko neturi prasmės. Juk net mažiausiam pasirodymui reikalingas bent vienas žiūrovas, kuris pasakytų, kad viskas „nesąmonė!“ Ir tu pultum įrodinėti, kad „sąmonė“ ir pan. Atsiranda pokalbis, atsiranda norinčių jį pasiklausyti... Sunkiausia, kai po ilgo kūrybinio gimdymo yra tylą. Tuomet ima kilti visi egzistenciniai klausimai ir didelė graužatis. Kritinis tekstas (nesvarbu gerai ar blogai atsiliepiant apie kūrybą) ne tik pakelia spektaklį, bet ir paskatina kūrėją toliau ieškoti. O jei paskaitę tą kritinį tekstą dar ateina penketas žmonių pasižiūrėti spektaklio, tais vertė tiesiog akivaizdžiai kyla. Anksčiau kritiko sprendimai teatrui darė lemiamą įtaką. Dabar nemanau. Jie formuoja asmeninį požiūrį, bet negali paveikti meno rinkos, visuomenės nuomonės. Bendrai paėmus tikrai mažėja skaitančių apie kultūrą, o jei skaito tai tik trumpą tekstą, prabėgom, kur mažiau informacijos. Išgyvenimo atžvilgiu kritikų situacija šiuo metu taip pat nėra pati geriausia. Laikas keičiasi, tikriausiai ir kritikos reikia kitokios. Man norisi kad atsirastų pokalbiai tarp menininkų. Aišku, turi atsirasti žmogus, ar grupė žmonių, kurie keltų tuos pokalbius. Galbūt tai turėtų būti kultūrinio pobūdžio viešas renginys, pristatantis skirtingų sričių menininkus. Juose turėtų dalyvauti skirtingų sričių menininkai, kritikai ir

⁹⁰ Žr. 2 priedas: Evelinos Mikutienės pokalbis su Klaipėdos lėlių teatro meno vadove Gintare Radvilavičiūte.

žiūrovai. Būtų labai įdomu. Per bendravimą, pokalbius, diskusijas kiltų minčių, atsirastų įdomių projektų⁹¹.

Pokalbio metu su režisiere G. Radvilavičiūte, prieita prie karantino poveikio teatrui, ką davė ir ką atėmė karantinas? „Laikas diktuoja, kad reikia atsikvėpti, pasižiūrėti į viską iš šono, išsigryninti, priimti naujoves, transformuotis, tačiau nepamiršti, ką esi atradęs. Karantinas atėjo ir praeis, o mes sugrįšime į įprastas vėžias su nauja kokybe. Gyvo bendravimo, gyvo susitikimo, gyvo spektaklio ekranas tikrai nepakeis. Žmogui visada reikėjo, reikia ir reikės žmogaus. Gyvos energijos apsikeitimo niekas nepakeis tiek vaikams, tiek susaugusiesiems. Mes socialios būtybės. Karantinas visus palietė, tačiau man atrodo visada svarbu išgirsti, ką tau sako laikas. Įsiklausyti, ar ne per greitai bėgi? Ar tavo siela spėja paskui, gal reikia sustoti ir palaukti. Kaip kūrėjai mes turėjome tikrai daug laiko, kuri galėjome naudingai praleisti. Galėjome užsidaryti ir kurti. Tą ir darėme⁹².

Vienas garsiausių Lietuvos dramos teatro režisierių Oskaras Koršunovas viešoje erdvėje paskelbė, jog jo spektaklius peržiūrėjo ekrane kur kas daugiau žiūrovų, nei teatro salėse. Todėl panašus klausimas užduotas ir Klaipėdos lėlių teatrui. „Manau, kad teatras yra unikalus tuo, kad jis gyvas. Jo neįmanoma sutalpinti ekrane. Tai visai kita meno šaka nei kinas. Tad labai laukiame žiūrovų, kurie nebijo rizikuoti ir pasiilgo gyvo susitikimo su teatru. Kol kas žiūrovų talpiname labai nedaug, tad salės pilnos“⁹³, – sako G. Radvilavičiūtė.

⁹¹ Žr. 2 priedas: Evelinos Mikutienės pokalbis su Klaipėdos lėlių teatro meno vadove Gintare Radvilavičiūte.

⁹² Žr. 2 priedas: Evelinos Mikutienės pokalbis su Klaipėdos lėlių teatro meno vadove Gintare Radvilavičiūte.

⁹³ Žr. 2 priedas: Evelinos Mikutienės pokalbis su Klaipėdos lėlių teatro meno vadove Gintare Radvilavičiūte.

IŠVADOS

Išanalizavus keturis Klaipėdos lėlių teatro skirtingo amžiaus vaikams skirtus spektaklius, nustatyta, jog aktoriai, režisieriai ir visa kūrybinė komanda, kurdama vaikams, atsižvelgia į jų amžiaus tarpsnį. Nuo vaikų amžiaus priklauso, kokios trukmės bus spektaklis, atsižvelgiama į muzikos garsumą ir intensyvumą, spalvų kaitą ir įvairovę. Kalbant apie muziką, kompozitoriai renkasi, kuo natūralesnį garsą skleidžiančius instrumentus (skrabaliai, birbynė ir pan.), juos papildo šiuolaikiškų garsų elementais. Spektakliuose mažiausiems naudojami objektai, kurių kaita neintensyvi, tempas lėtas. Vyresniems vaikams, nuo penkerių, spektakliuose ryškus siužetiškumas, svarbios pagrindinės temos: draugystė, meilė, namai.

Peržiūrėjus tris edukacines pamokėles: „Lėlių teatro magija“, nuotoliniu būdu per ekraną rodomą teatrinę edukaciją „Iliuzija lėlių teatre“ bei edukaciją „Spektaklis-ekskursija“, pastebėta, jog edukacijos yra grindžiamos patyriminiu ugdymu ir pažinimu. Pamokėlių metu lavinama vaikų smulkioji motorika, žadinamas kūrybiškumas, stiprinamas pasitikėjimas savo jėgomis, ugdoma valia ir darbiniai įgūdžiai (teatro lėlių gamyba, miniatiūrų kūrimas), stiprinamas ryšys tarp vaikų ir tėvų (arba senelių), nes veiklose dalyvauja keletas vienos šeimos narių. Užtikrinamas kokybiškas laikas praleistas kartu.

Teatrinėje edukacijoje „Iliuzija lėlių teatre“ buvo įdomu pastebėti, kaip veikia teatras nuotoliniu būdu, turėjau galimybę stebėti dalyvaujančių vaikų reakcijas ir nuotaikas. Šioje edukacijoje du aktoriai (Vytautas Kairys ir Kęstutis Bručkus) su vaikais bendrauja tiesiogiai, bet taip pat porą kartų pateikia nufilmuotus vaizdo įrašus. Bet pati edukacija pateikta profesionaliai, tik tiek, kad vaikai negali sulaukti tiesioginės pagalbos gaminant savo lėlytę iš pateiktų priemonių sąrašo. Todėl tenka kliautis savo jėgomis ir gebėjimais.

Spektaklis-ekskursija suteikia vaikams galimybę dar arčiau į sielą įsileisti tik ką matytą spektaklį, susipažinti su dekoracijomis ir rekvizitais. Iš arčiau pamatyti teatro užkuliusius, pabendrauti su aktorais-kūrėjais. Vėlgi, prigimtinis vaikų smalsumas paliesti ir užduoti klausimus yra patenkinamas, neabejotinai, suteikiantis gilesnį pažinimą, kurstantis fantaziją ir kūrybiškumą. Taip pat tokios ekskursijos metu kūrėjai gauna atgalinį ryšį iš savo žiūrovų, klausimai ir komentarai suteikia galimybę į spektaklį pažvelgti kitomis akimis, įžvalgos gali pakoreguoti ir tolimesnius kūrybinius procesus.

Teko apsilankyti skambiu pavadinimu interaktyvioje parodoje „Mažieji pasauliai“. Šioje veikloje pasiūlyta pažiūrėti 12-kos minučių lėlinės animacijos filmuką. Kaip teigia pati Klaipėdos lėlių teatro meno vadovė G. Radvilavičiūtė, tai labai geras lietuvių lėlinės animacijos darbas, kurį verta pamatyti kiekvienam. Buvo proga visiems parodos dalyviams išvysti, kaip kuriamas toks filmukas, kaip atrodo gausybė dekoracijų ir personažų, mat kiekvienai scenai prireikė daugybės jų.

Kruopštus ir preciziškas darbas truko net dvejus metus, o animavimo procesas net šešis mėnesius. Turtinga programa papildoma dar kitų miniatiūrų, apie kurias jau detaliau pasakota tiriamojoje dalyje. Vos už keletą eurų vaikas gauna galimybę patirti, paliesti ir pajusti teatrą su visa jo magija. Vaikai gauna ne tik žinių apie lėlinės animacijos filmukų kūrimą, jo atsiradimo eigą, bet ir stiprindami smulkiosios motorikos įgūdžius, atidumą ir kruopštumą, patys bando pasidaryti, pasitelkę kūrybiškumą, savo mažąjį pasaulį.

Susipažinta su kita Klaipėdos lėlių teatro vykdoma veikla „Karakumų asilėlio mokyklėlė“. Mane nustebino, jog mokyklėlė būtinai turi lankyti vaikas su sau artimu žmogumi (pvz. tėvais ar seneliais), mat vienas iš pagrindinių jos tikslų yra stiprinti vaikų ir artimųjų tarpusavio ryšius, suteikti galimybę kokybiškam bendravimui ir vienas kito pažinimui, įsigilnimui į vienas kito vidinį pasaulį. Kokybiško ir turiningo laiko kartu šiandien taip trūksta, dėl nuolatinio bėgimo ir žinių stokos (karantinas suteikė daugiau laiko, tačiau ne visi jį geba išnaudoti kokybiškai ir produktyviai).

Mokyklėlėje gvildamos pagrindinės žmogiškosios temos, pasitelkiamos svarbiausios ir amžinosios vertybės. Jų aptarimo ir gilinimosi į žmogiškuosius santykius, bendravimą, draugystę, praradimus ir meilę taip trūksta mokykliniame amžiuje, nes didžiausias dėmesys vis dar yra skiriamas akademiniam dalykams, kurie, deja, bet dažnu atveju yra beverčiai, jei žmogus neturi suvokimo, kaip veikia pasaulis iš tiesų. Galbūt skambiai pasakysiu, bet kažkur pašamoneje, teatras rodo, kur gali slėptis gyvenimo prasmė, juk menas ir kultūra „maitina“ sielą ir dvasią, suteikia vidinės stiprybės, kurią jau kiekvienas panaudoja pagal savo tikslus.

Apžvelgta pradinio ugdymo programa ir joje skiriama vieta teatriniam ugdymui. Programa parašyta profesionaliai, idėjos ir pasiūlymai yra turtingi, tačiau realybėje sunkiai įgyvendinami. Mat jų vykdymas priklauso nuo mokyklos administracijos požiūrio, nes neretai teatrinis mokinių ugdymas atiduodamas nekompetetingiems mokytojams, kuriems leista „prisidurti“ prie algos (kalbama iš asmeninės patirties bei iš kitų kolegų, teatralų patirties). Vyrauja požiūris, jog nieko sudėtingo pastatyti iliustratyvų spektaklį, tiesiog išmokyti teksto vaikus ir formaliai pateikti galutinį rezultatą. Svarbu, jog šis požiūris keistųsi, ir mokytojai, teatro specialistai galėtų užtikrinti kokybišką mokymosi procesą. Juk retai dailės ar muzikos moko ne šios srities pedagogai, tačiau teatro mokytojais, rodos, gali būti kiekvienas.

Tiriamojoje dalyje atskleista Klaipėdos lėlių teatro raida ir specifika, aprašyti Klaipėdos lėlių teatro edukacinės veiklos bruožai ir formos. Ilgą laiką lėlių teatras buvo Lietuvos teatro parašėse, tačiau pažvelgus į Klaipėdos lėlių teatro vykdomas tokias turtingas veiklas, abejonių nekyla, jog kiekvienas žiūrovas gauna įvairovę, kuri prilygsta integruotam ugdymui. Visi pojūčiai yra žadinami, teatro kolektyvas tarsi stebuklingi personažai išpildo kiekvieno savo žiūrovo lūkesčius, apglėbia rūpesčiu ir žmogiškąja šiluma.

Vaikų gebėjimas kurti yra prigimtinis, noras iš nieko padaryti kažką unikalaus yra didžiulis. Vaikus vertėtų saugoti nuo savęs ir kitų vertinimo, nuo savęs lyginimo su kitais, akcentuoti kūrimo proceso džiaugsmą, žadinti pasimėgavimo jausmą kūrybinio proceso metu. Pastaruoju metu tėvai itin saugoja vaikus nuo bet kokių iššūkių, vyraujanti žaislų forma yra „vieno mygtuko paspaudimas“, todėl pamėginus pasidaryti ar sukurti kažką naujo, vaikus gali užklupti dvejopi jausmai: džiaugsmas prilygstantis euforijai arba didžiulis nusivylimas. Ir, natūralu, jog gyvenime šių abiejų kritinių situacijų išvengti nepavyks, todėl gerai, jei tai įvyksta vaikystėje. Įvairiausių jausmų ir potyrių išgyvenimas vaikystėje yra pats stipriausias. Būtent vaikystėje patirti laimėjimai ir tikėjimas savo jėgomis, valios ugdymas, suteikia stiprybės siekti ir pasiekti užsibrėžtų tikslų, mokytis atsakomybės dėl savo veikslių.

Tiriant Klaipėdos lėlių teatro veiklą karantino metu, džiugu, jog menininkai dėjo visas pastangas, kad nepaliktų savo mažųjų žiūrovų be teatro. Suprantama, jog „gyvo“ teatro negalima pakeisti niekuo kitu, tačiau stengtasi, bent iš dalies būti, kurti ir ieškoti, kad turėtų, ką pasiūlyti sugrįžtantiems vasarą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS IR ŠALTINIAI

- Andersen, Claire, Elizabeth ir Julie V. Marinac. 2005. Using an observational framework to investigate adult language input to young children in a naturalistic environment. *The Journal of Child Language Teaching and Therapy*. 23 (3), 307–324.
- Andrijauskas, Antanas. 1990. *Meno filosofija: XVIII–XX a. koncepcijų analizė*. Vilnius: Mintis. 60.
- Atvira Klaipėda. 2018. „Premjera: Vienas, du – kur tu?“. Prieiga per internetą: <https://atviraklaipeda.lt/2018/04/04/premjera-vienas-du-kur-tu/>
- Augis Raimundas, Rytis Kočiūnas ir Birutė Abraitienė. 1993. *Psichologijos terminų žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla. 157.
- Bcker-Textor. 2001. *Kūrybiškumas vaikų darželyje*. Vilnius: Presvika. 15.
- Brukštutė, Milda. 2020. Rimas Driežis: „Anksčiau pavyzdžius laikėme bites, o dabar – skėrius“. *Literatūra ir menas*. 3696/2. 4–5.
- Burneikaitė, Salomėja. 2005. Lėlių teatro elementai lietuvių etninėje kultūroje. *Liaudies kultūra* 3, 25–33.
- Burneikaitė, Salomėja. 2016. Porcelianinė meilės istorija lėlių teatre. „Duryš“. 4 (28), 4–7.
- Bruce Tina, Spratt Jenny. 2009. *Essentials of Literacy from 0 – 7: A whole-child approach to communication, language and literacy*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington. 18, 255, 307.
- Cirtautienė, Lina ir Gintarė Meslinienė. 2014. *Žaidžiu jausmus: pyktis*. Kaunas: VšĮ Psichologinio konsultavimo grupė. 41.
- Čeliauskaitė, Rima. 2004. Lietuvoje tikimasi lėlių teatro renesanso. Vakarų ekspresas. Prieiga per internetą: <https://ve.lt/naujienos/kultura/kulturos-naujienos/lietuvoje-tikimasi-leliu-teatro-renesanso->
- Dreikur, Rudolf ir Vicki Soltz. 2010. *Laimingi vaikai. Iššūkis tėvams*. Vilnius: Vaga. 126.
- Gaižutis, Algirdas. 1998. *Meno sociologija*. Vilnius: Enciklopedija. 23
- Gaižutis, Algirdas. 2016. *Vaikystė ir grožis*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla. 22–319.
- Girdzijauskaitė, Audronė. 1999. *Lėlė ir kaukė: knyga apie lėlių teatrą*. Vilnius: Gervelė. 193.
- Goebel, Wolfgang ir Michaela Glockler (2006): *Padėkime augti. Sveikas ir saugus vaikas nuo kūdikystės iki brandos*. Vilnius: Tėvų paramos Valdorfo pedagogikai bendrija. 236, 316, 496–507.
- Guilford, Joy, Paul. 1950. *Creativity*. Journal of „American Psychologist“. 232, 444–454.
- Guilford, Joy, Paul. 1959. *Traits of creativity*. Iš: P. Anderson (sud.). *Creativity and its Cultivation*. Harper & Row. 142.

- Jačėnaitė, Jurgita; Kostas Kajėnas. 2017. *Lėlių teatro režisierius Rimas Driežis: „Vaikas ir vaikystė – tai nepaprastai rimta“*. *Bernardinai.lt*. Prieiga per internetą: <https://www.bernardinai.lt/2017-10-27-leliu-teatro-rezisierius-rimas-driezis-vaikas-ir-vaikyste-tai-nepaprastai-rimta/>
- Jovaiša, Leonas. 1993. *Pedagogikos terminai*. Kaunas: Šviesa. 106.
- Kantas, Imanuelis. 2020. *Apie pedagogiką*. Vilnius: Hubris. 61–69.
- Kantas, Imanuelis. 1991. *Sprendimo galios kritika*. Vilnius: Mintis. 235.
- Kazragytė, Vida. 2011. *Mažųjų vaidyba*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla. 19.
- Kazragytė, Vida. 2008. Priešmokyklinio amžiaus vaikų vaidybos gebėjimų ugdymas. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla. 14.
- Klaipėdos lėlių teatro internetinė svetainė. Prieiga per internetą: <http://klaipedosleliuteatras.lt/>
- Klaipėdos lėlių teatro youtube kanalas. <https://www.youtube.com/user/klaipedosleles/videos>
- Klimavičiūtė-Mikštimienė, Greta ir Neringa Stoškutė. 2015. *Edukacija Lietuvos teatruose ir muziejuose*. Vytauto Didžiojo universitetas, Vilnius: Versus Aureus. 357.
- Kulturpolis. 2021-01-02. Klaipėdos lėlių teatro įkvėpimai 2021 metais. <https://www.kulturpolis.lt/scena/teatras-2/klaipedos-leliu-teatro-ikvepimai-2021-metais/>
- Langas, Peteris. 2007. *Peliuko spragtelėjimu – per vaikystę?* Valdorfo pedagogikos požiūris. *Vaikas ir kompiuteris*. Vilnius: Lietuvos Valdorfo pedagogikos centro leidybos grupė. 4.
- Lankauskaitė, Laima. 1999. *Kiek siūlų turi marionetė?* Lėlė ir Kaukė: knyga apie lėlių teatrą. Vilnius: Kultūros ir meno instituto leidykla „Gervelė“. 25.
- Lawenfeld, Viktor ir Lambert W. Brittain. 1964. *Creative and Mental Growth*. New York: Macmillan Company. 5–126.
- Leščinskaitė, Iveta. 2020-04-01. S. Burneikaitė: „Pasakas reikia neskaityti, o sekti“. Žurnalas senjorams „60+“.
- Lietuvos teatro sąjunga. 2017. *Teatro elitas: dailininkas, lėlių teatro režisierius Vitalijus Mazūras*. Prieiga per internetą: <https://www.youtube.com/watch?v=ngvwx-qhx6A>
- Lotmanas, Jurijus. 1979. *Lėlės kultūros sistemoje*. Lėlė ir Kaukė: knyga apie lėlių teatrą. Kultūros ir meno instituto leidykla „Gervelė“: Vilnius. 37–56.
- Menų faktūra*. 2018. Pažaiskime: „Vienas, du – kur tu?“ Prieiga per internetą: <http://www.menufaktura.lt/?m=1199&s=68167>
- Monkevičienė Ona. 2001. Kaip skatinti savojo „Aš“ suvokimą. In: *Ankstyvojo ugdymo vadovas*. Vilnius: Minklės leidykla. 75.
- Oginskaitė, Rūta. 2000. *Teatras be pasakų. Nežinoma teatro žemė: lėlės, daiktai ir vaizdai*. Vilnius: Tyto alba. 35–44.
- Petrulytė, Ala. 2001. *Kūrybiškumo ugdymas mokant*. Vilnius: Presvika. 22.
- Piaget, Jean. 1980. *Les formes elementaires de la dialectique*. Gallimard. 327–328.

Piaget, Jean. 2002. *Vaiko kalba ir mąstymas*. Vilnius: Aidai. 48.

Pradinio ir pagrindinio formalųjį švietimą papildančio ugdymo programa. Rekomendacijos dėl meninio formalųjį švietimą papildančio ugdymo programų rengimo ir įgyvendinimo, 2015, sausio 27 d., Nr. V-48. 2–311. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/web/lt/smm-svietimas/svietimas-neformalusis>

Pudney, Warwick. 2012. *Little Volcanoes: Helping Young Children and Their Parents to Deal with Anger*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers. 66.

Razmytė, Jurga. 2017. Nr. 5 (41). *G. Radvilavičiūtė: Klaipėda yra mano sala*. „Durys“. 5 (41). 7–8.

Read, Herbert. 1945. *Education through Art*. New York: Panteon Books. 7–8.

Rinkevičius, Zenonas. 1998. *Muzikos pedagogika*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla. 153–219.

Rinktiniai raštai. 1990. (vertė Jonas Dumčius, Marcelinas Ročka, Vosylius Sezemanas; įvadinis straipsnis – Albinas Lozuraitis; sudarė Antanas Rybelis). – Vilnius, Mintis, ISBN 5-417-00158-9 [Įeina „Kategorijos“, „Nikomacho etika“, „Poetika“]. 278–279.

Skrabulienė, Dainora. 2015. *LĒLIŲ TERAPIJA – kaip vaiko savybių, poreikių, situacijų atspindėjimas, kūrybinė – žaidybinė vaiko asmenybės išraiška*. Prieiga per internetą: <https://psichika.eu/blog/leliu-terapija-kaip-vaiko-savybiu-poreikiu-situaciju-atspindejimas-kurybine-zaidybine-vaiko-asmenybes-israiska/>

Sruoga, Balys. 1967. *Apie estetinę ir anestetinę tikrovę*. Kultūros barai. 45–49.

Sutkevičienė, Daiva. 2001. *Stasys Ušinskas – lėlių teatro kūrėjas*. Žiemgala. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LTLDB0001:J.04~2001~1368429262589/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>

Šteineris, Rudolfas. 2012. *Ugdymo menas: seminarai ir mokymo planas (programa)*. Vilnius: BSPB spaustuvė. 87.

„Systems Strategy needed to build next aero workforce“. 2002. Aviation Week & Space Technology.

Shiller, Friedrich. 1999. *Laiškai apie estetinį žmogaus ugdymą*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjunga. 88.

Talk to Your Baby projekt. – UK. Prieiga per internetą: www.lileracytrust.org.uk/tatktDyDurbaby/discussionpaper.pdt

Teatrinė edukacija „Lėlių teatro magija“. <https://www.youtube.com/watch?v=UsXxyRFUhhk>

Terman, Lewis. 1954. *The discovery and encouragement of exceptional talent*. Journal of „American Psychologist“. 9(6), 221–230.

Terminų žodynas. *Lietuvių žodynas*. Prieiga per internetą: <https://www.lietuviuzodynas.lt/terminai>

Tumėnienė, Nijolė. 1978. *Stasys Ušinskas*. Vilnius: Vaga. 33.

Vidurinio ugdymo bendrosios programos: meninis ugdymas, 2011, vasario 21 d., Nr. V-269. Prieiga per internetą: https://www.smm.lt/uploads/documents/svietimas/ugdymo-programos/7_Meninis_ugdymas.pdf

Vilkienė, Stasė, Eglė Novogrodskienė ir Vitalė Verpečinskienė. 2014. *Garsų tarimo mokymas*. Klaipėda: Eglė. 9.

Vilniaus teatras „Lėlė“. 2009. Rimas Driežis. Prieiga per internetą: <http://www.teatraslele.lt/rimas-driezis>

Visockaitė, Jūratė. 2019. *Literatūra ir menas*. Vakarų ekspresas. 3692

PRIEDAI

1 priedas. Evelinos Mikutienės pokalbis su Klaipėdos lėlių teatro meno vadove Gintare Radvilavičiūte

- 1. Jūsų vykdoma veikla lėlių teatre yra plati: spektakliai visoms amžiaus grupėms, parodos, ekskursijos, Karakumų asilėlio mokyklėlė, stovyklos vasaros atostogų metu. Ar yra dar kas nors, ko nepamini?**

Manau, kad viską paminėjote.

- 2. Kam reikalinga tokia lėlių teatro veiklų įvairovė? Kas padiktavo poreikį?**

Tokia mūsų profesija, esame kuriantys žmonės, bandome pajvairinti veiklą, jaučiame poreikį, tad ir dirbame, ieškome, galvojame, ką galime pasiūlyti, perteikti. Darome tai, kas mums patiems yra įdomu.

- 3. Ar gaunate atgalinį ryšį iš mažųjų žiūrovų, spektaklių, edukacinės veiklos dalyvių?**

Gauname, matome rezultatus, matome kaip auga žiūrovai, koks yra poreikis. Tai džiugina ir verčia kurti toliau.

- 4. Neseniai žiūrovams pristatyti interaktyvi paroda „Mažieji pasauliai“ bei lėlinės animacijos filmukas „Matilda ir atsarginė galva“. Dažnai tėvai vaikus veda į teatrą, norėdami pabėgti nuo ekranų, tačiau teatre susitinka su ekranu. Kuo šis kūrinys skiriasi nuo įprasto filmuko?**

Animacinis filmas buvo kuriamas dvejus metus, o pats animavimo procesas truko net 6 mėnesius. Visi elementai – dekoracijos, lėlės, net jų vidinės konstrukcijos, buvo kurti pačių kūrėjų rankomis. Tai labai įdomi meno šaka – lėlinė animacija... Taip, tai sedėjimas prie ekranų, tačiau mes ne prieš sedėjimą prie ekranų, mes už tai, kad vaikai matytų kokybišką kūrinių, kuris pamokytų, įkvėptų. O tai labai geras Lietuvių lėlinės animacijos darbas, kurį vertą pamatyti kiekvienam.

- 5. Organizuojate ne vieną veiklą, kurios metu vaikai gaminasi teatro lėlytes, kuria savo mažąjį pasaulį. Kodėl tai yra svarbu ir naudinga vaikui?**

Vaikai yra kūrybingos būtybės, jie visą pasaulį „geria“ į save, jiems svarbu patiems tai patirti, kuo daugiau sužinoti, išjausti, paliesti, suprasti, tad pats kurdamas išgyvena kartu, supranta save, pasaulį, ką norėtų veikti, skleidžiasi jo talentai, polinkiai... Toks mūsų kaip teatro tikslas, būti įkvėpiančia šviesa.

- 6. Kaip keičiasi lėlių teatro repertuaras, temos? Ar tai, kas buvo aktualu prieš dešimtmetį, yra aktualu ir šiandien?**

Manau, kad vertybės nepasikeitė: aktualus gėrio blogio temos, draugystės, meilės, praradimų temos... Norisi kalbėtis su vaikais visokiomis, kartais gal ir nepatogiomis temomis. Taip mes augame kartu. Tiek vaikai, tiek mes.

7. Kuriant vaikams, būtina išmanyti amžiaus tarpsnių psichologiją ir ypatybes, o gal pakanka nuojaautos ir jautraus požiūrio į vaiką?

Visada domiesi ir tuo metu atėjusia tema, domiesi psichologija, tačiau nuojauta ir jautrus požiūris į vaiką taip pat labai svarbus. Žinoma, daug ką lieti per savo pasaulio prizmę. Bandai suprasti, prisiminti, perteikti, pasikalbėti apie tai, ką ir pats esi išgyvenęs. Tačiau domėjimasis ir gilinimasis vyksta nuolat.

8. Nėra daug teatrologų, rašančių apie lėlių teatrą. Kaip manote, kodėl? Ar didesnis teatrologų dėmesys galėtų turėti įtakos teatro plėtrai?

Nėra daug, bet jų ir nereikia daug. Juk ne kiekybė, o kokybė svarbu. Lėlių teatras palyginti jauna meno šaka Lietuvoje, kuri auga, vystosi, mokosi, tad ir žiūrovas, kritikas auga kartu.

Žinoma, kiekvienas kuriantis nori būti pastebėtas, apkalbėtas, pakritikuotas, įvertintas. Tik taip eini pirmyn, supranti kad tavęs reikia, kad kažką domina tavo kūrybiniai ieškojimai. Kūryba be žiūrovo, vertintojo, kritiko neturi prasmės. Juk net mažiausiam pasirodymui reikalingas bent vienas žiūrovas, kuris pasakytų, kad viskas „nesąmonė!“.. ir tu pultum įrodinėti, kad „sąmonė“...ir pan. Atsiranda pokalbis, atsiranda norinčių jį pasiklausyti...

Sunkiausia, kai po ilgo kūrybinio gimdymo yra tylą. Tuomet ima kilti visi egzistenciniai klausimai ir didelė graužatis.

Kritinis tekstas(nesvarbu gerai ar blogai atsiliepiant apie kūrybą) ne tik pakelia spektaklį, bet ir paskatina kūrėją toliau ieškoti. O jei paskaitę tą kritinį tekstą dar ateina penketas žmonių pasižiūrėti spektaklio, tais vertė tiesiog akivaizdžiai kyla...

Anksčiau kritiko sprendimai teatrui darė lemiamą įtaką. Dabar nemanau. Jie formuoja asmeninį požiūrį, bet negali paveikti meno rinkos, visuomenės nuomonės. Bendrai paėmus tikrai mažėja skaitančių apie kultūrą, o jei skaito tai tik trumpą tekstą, prabėgom, kur mažiau informacijos. Išgyvenimo atžvilgiu kritikų situacija šiuo metu taip pat nėra pati geriausia. Laikas keičiasi, tikriausiai ir kritikos reikia kitokios.

Man norisi kad atsirastų pokalbiai tarp menininkų. Aišku, turi atsirasti žmogus, ar grupė žmonių, kurie keltų tuos pokalbius. Galbūt tai turėtų būti kultūrinio pobūdžio viešas renginys, pristatantis skirtingų sričių menininkus. Juose turėtų dalyvauti skirtingų sričių menininkai, kritikai ir žiūrovai. Būtų labai įdomu. Per bendravimą, pokalbius, diskusijas kiltų minčių, atsirastų įdomių projektų.

9. Ar 2020 metais prasidėjęs karantinas paveikė lėlių teatrą? Kokias pagrindines problemas išskirtumėte?

Žinoma, kad palietė. Tačiau laikas diktuoja, kad reikia atsikvėpti, pasižiūrėti viską iš šono, išsigryninti, priimti naujoves, transformotis, tačiau nepamiršti, ką esi atradęs. Karantinas atėjo ir praeis, o mes sugrįšime į įprastas vėžias su nauja kokybe. Gyvo bendravimo, gyvo

susitikimo, gyvo spektaklio ekranas tikrai nepakeis. Žmogui visada reikėjo, reikia ir reikės žmogaus. Gyvos energijos apsikeitimo niekas nepakeis tiek vaikams, tiek susaugusiesiems. Mes socialios būtybės.

10. Ar išskirtumėte teigiamų karantino pusių? Gal teko patikrinti patarlę „Nėra to blogo, kas neišeitų į gera?“.

Karantinas visus palietė, tačiau man atrodo visada svarbu išgirsti, ką tau sako laikas. Įsiklausyti, ar ne per greitai bėgi? Ar tavo siela spėja paskui, gal reikia sustoti ir palaukti. Kaip kūrėjai mes turėjome tikrai daug laiko, kurį galėjome naudingai praleisti. Galėjome užsidaryti ir kurti. Tą ir darėme.

11. Ar Klaipėdos lėlių teatras jaučia padidėjusį žiūrovų susidomėjimą teatru po karantino, o gal spektakliai, rodomi per kompiuterio ekraną sulaukė kur kas didesnio žiūrovų susidomėjimo nei „gyvi“ susitikimai?

Manau, kad teatras yra unikalus tuo, kad jis gyvas. Jo neįmanoma sutalpinti ekrane. Tai visai kita meno šaka nei kinas. Tad labai laukiame žiūrovų, kurie nebijo rizikuoti ir pasiilgo gyvo susitikimo su teatru. Kol kas žiūrovų talpiname labai nedaug, tad salės pilnos.

Dėkoju už atsakymus.

Pagarbiai, Evelina Mikutienė

2 priedas. Evelinos Mikutienės pokalbis su Klaipėdos lėlių teatro vadove Aušra Juknevičiene

- 1. Jūsų vykdoma veikla lėlių teatre yra plati: spektakliai visoms amžiaus grupėms, parodos, ekskursijos, Karakumų asilėlio mokyklėlė, stovyklos vasaros atostogų metu. Ar yra dar kas nors, ko nepaminėjau?**

Klaipėdos lėlių teatras nuo 2003 metų organizuoja ir tarptautinį lėlių teatro festivalį, kuris nuo 2017 m. pervadintas MATERIA MAGICA vardu. Taip pat rūpinamės lėlių teatro meno tęstinumu, 2020 m. rengėme mokymus žmonėms, norintiems tapti lėlininkais. Teatro vienas pagrindinių tikslų yra lėlių teatro meno populiarinimas Klaipėdoje, Lietuvoje ir už jos ribų. Mes koncentruojamės į šios meno srities tęstinumą ir augimą.

- 2. Nuo kada veikia Karakumų asilėlio mokyklėlė? Kaip keitėsi jos programa/turinys per visą gyvavimo laikotarpį? Kokie pagrindiniai tėvelių ir vaikų lūkesčiai?**

Karakumų asilėlio mokyklėlė pradėjo veikti nuo 2008 m. Klaipėdos lėlių teatras buvo vienas pirmųjų, kuris pradėjo rengti edukacines veiklas Klaipėdos mieste. Pamokėlių struktūra per ilgus metus išliko ta pati, tačiau keitėsi priemonės, temos, jų pateikimo metodai. Edukacijos pradžioje buvo skirtos vaikams nuo 3 metų, vėliau atsirado programa ir kūdikiams. Mes didelį dėmesį skiriame vaiko ir mamos/tėčio/senelių buvimui kartu. Visada akcentuojame, kad pamokėlėse privalu būti kartu su artimuoju ir čia praleisti kokybišką laiką kuriant, bendraujant kartu. Vaikų ir tėvų lūkesčiai turbūt skiriasi – vaikui svarbus saugumas, įdomi kūrybinga veikla, lėlės, tėvams – kad vaikas mokytųsi būti kūrybinga asmenybe, atsikratytų kompleksų, baimių. Dažnai tėvai atveda vaikus į tokio pobūdžio edukacijas, kad išmoktų būti grupėje.

- 3. Kam reikalinga tokia lėlių teatro veiklų įvairovė? Kas padiktavo poreikį?**

Noras augti, tobulėti, žengti koja kojon su pasauliu, prisitaikyti prie jau skirtingai mąstančių vaikų. Mūsų kolektyve – profesionalūs lėlininkai, ilgai mokęsi lėlininkystės paslapčių. Tam, kad lėlių teatras būtų matomas būtina pasitelkti įvairesnių veiklų, bendrauti, bendradarbiauti.

- 4. Ar gaunate atgalinį ryšį iš mažųjų žiūrovų, edukacinės veiklos dalyvių?**

Atgalinis ryšys yra noras sugrįžti atgal. Teatras turi nuolatinių lankytojų. Taip pat turime susiformavusią edukacinių veiklų bendruomenę. Iš tėvelių labai dažnai gauname atgalinį ryšį kai vaikai ūgteli, jie pastebi, kad vaikas laisvesnis, kūrybingesnis. Turi daugiau motyvacijos. O žmogiškasis atgalinis ryšys – apsikabinimas, pasakymas ačiū visada jaučiamas.

- 5. Neseniai žiūrovams pristatyti interaktyvi paroda „Mažieji pasauliai“ bei lėlinės animacijos filmukas „Matilda ir atsarginė galva“. Dažnai tėvai vaikus veda į teatrą, norėdami pabėgti nuo ekranų, tačiau teatre susitinka su ekranu. Kuo šis kūrinys skiriasi nuo įprasto filmuko?**

Lėlinė kino animacija yra magiškas dalykas. Ypatingai jis tampa patrauklus, kai sužinai kaip vyksta kūrimo procesas – tai ilgas ir kruopštus dailininko ir operatoriaus darbas. Filmukas šioje ekspozicijoje užima tik menką dalį 12 minučių. Tuo labiau, kad pažiūrėję filmuką vaikai turi galimybę susipažinti su čia pat stovinčiomis tikromis filmo scenomis – maketais. Tai yra pažinimas ir edukacija. Stengiamės, kad mūsų lankytojai į viską pažvelgtų giliau ir išsamiau.

6. Organizuojate ne vieną veiklą, kurios metu vaikai gaminasi teatro lėlytes, kuria savo mažąjį pasaulį. Kodėl tai yra svarbu ir naudinga vaikui?

Na, kiekviena mūsų organizuojama edukacinė veikla turi prasmę ir reikšmę. Susikoncentravimas, smulkioji motorika, galų gale fantazijos išlaisvinimas. Mums tai atrodo labai svarbu. Vaikas turi galimybę pabūti su savimi ir savo mintimis.

7. Ar Klaipėdos lėlių teatras jaučia padidėjusį žiūrovų susidomėjimą teatru po karantino, o gal spektakliai, rodomi per kompiuterio ekraną sulaukė kur kas didesnio žiūrovų susidomėjimo nei „gyvi“ susitikimai?

Antplūdžio didelio nėra. Turime dirbti, kad žmonės ateitų. Ir vėl viskas nuo pradžių. Netiesa, kad žmonės išsiilgę, ištroškę renginių, žmonės pasiilgę bendravimo. Milžiniško susidomėjimo kompiuteriuose mūsų atžvilgiu nesulaukėme, žmonės ekranuose domisi kitokiu turiniu ne spektakliais. O kurie domisi spektakliais laukia akimirkos, kada galės susitikti gyvai. Klaipėda yra jūros miestas, mes su jūra konkurencijos nenorime jausti, norime draugauti.

Dėkoju už atsakymus.

Pagarbiai, Evelina Mikutienė